

Institutionen för psykologi

“Flyttfåglar”

- en kvalitativ studie av flyktingbarns upplevelser av krig, flykt och exil

Maria Eldh

Amanda Wikerstål

Psykologexamensuppsats, ht 2008

Handledare: Claes Törnqvist

Examinator: Roger Sages

Abstract

The aim of this study was to explore refugee children's psychological experiences of forced migration and exile in Sweden. Eleven semi-structured interviews were conducted with children age 7-16. The interviews covered three main areas: life in the native country, the journey of migration, and life in Sweden. The children's narratives were analyzed in accordance with IPA (Interpretative Phenomenological Analysis). The analysis resulted in eleven clusters of themes which covered the children's narratives of: pre-war life and good memories; life under the threats of war; daily life during war; forced migration; arrival in Sweden; view of Sweden and the native country; life in Sweden; how they related to having family and friends left behind in their native country; how they related to the negative things about the native country; being refused asylum; and the future. The results indicated that the children had difficult experiences from the war, and sometimes also from the journey of migration. The exile in Sweden involved both positive and negative experiences. The children's narratives showed different ways in which they related to and coped with experiences from their native country and experiences of exile in Sweden. The study showed a difference in experiences and coping strategies between the children who had been granted permanent residence and those who had been refused asylum.

Keywords: asylum, coping behavior, exile, forced migration, narratives, refugee children, trauma, war

Sammanfattning

Syftet med studien var att undersöka flyktingbarns upplevelser av att fly sitt hemland och att leva i exil i Sverige. Elva semistrukturerade intervjuer med flyktingbarn i åldrarna 7-16 år genomfördes. Intervjuerna berörde tre huvudområden: livet i hemlandet, flykten och livet i Sverige. Barnens berättelser analyserades med hjälp av IPA (Interpretative Phenomenological Analysis). Analysen resulterade i elva temakluster som bestod av barnens berättelser om: livet innan kriget och goda minnen; livet under krigets hot; vardagen under kriget; flykten; att komma till Sverige; synen på Sverige och hemlandet; livet i Sverige; hur de förhåller sig till släkt och vänner i hemlandet; hur de förhåller sig till det negativa i hemlandet; att vara avvisad; och framtiden. Resultatet visade att barnen hade med sig svåra upplevelser från krig i hemlandet och ibland även från flykten. Exiltillvaron i Sverige innebar för barnen både positiva och negativa upplevelser. Barnens berättelser visade hur de på olika sätt förhöll sig till och hanterade upplevelser från hemlandet och upplevelser av exiltillvaron i Sverige. En skillnad i upplevelser och hanteringsstrategier fanns mellan de barn som fått uppehållstillstånd och de som inte fått det.

Nyckelord: asyl, coping, exil, flykt, flyktingbarn, krig, narrativ, trauma.

Förord

Vi vill tacka de barn som ställt upp och berättat för oss om sina liv. Det har varit mycket roligt att träffa Er och vi är väldigt glada för att Ni ville dela Era berättelser med oss. Utan Er hade denna studie inte varit möjlig. Ni har lärt oss otroligt mycket och vi hoppas att genom denna uppsats kunna dela med oss av denna kunskap. Vi vill även tacka Hisham, Shanta och Zakera på BIV/BIS som varit outhärliga och som bistått och hjälpt oss mycket i samband med utförandet av intervjuerna men även efteråt. Vi vill tacka Helene Rahm, initiativtagare till BIV/BIS, som möjliggjorde för oss att komma i kontakt med barnen i anslutning till BIV/BIS verksamhet. Vi vill tacka Marie Hessle, Eva Tideman och Henry Ascher för de råd och tips de gett oss vad gäller möjligheter att genomföra en studie med flyktingbarn. Vi vill tacka Anna Lundberg och Lisa Dalquist vid projektet "från ord till handling - barnets bästa i asylprocessen" vid Bris i Malmö som inspirerat och stöttat oss under arbetet med uppsatsen. Vi vill rikta ett stort tack till Kenjiro Sato vid teamet för krigs- och tortyrskadade i Malmö som hjälpt oss och gett oss värdefulla råd kring viktiga frågor rörande studien. Avslutningsvis vill vi tacka vår handledare, Claes Törnquist, för hans stöd och kloka råd.

Ett tack även till våra familjer som stöttat oss och visat förståelse under arbetet med uppsatsen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	7
Irak.....	7
Libanon.....	8
Definitioner och avgränsningar	8
TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING.....	9
Barn, krig och trauma	9
Reaktioner på krig och trauma.....	11
Flykt och exil.....	13
Flyktingkris.....	13
Barn i asylprocessen	16
Exilrelaterade svårigheter	18
KASAM, coping och resilience.....	19
Flyktingbarns hanteringsstrategier i exil	20
Arbete med flyktingbarn och tolk.....	22
Behov av kvalitativ/narrativ forskning om flyktingar	23
Syfte.....	24
METOD.....	25
Val av metod.....	25
Urvalsförfarande.....	26
Intervjuer	27
Tolk.....	27
Intervjuare.....	28
Deltagare.....	28
Analys och bearbetning	29

Etiska ställningstaganden	31
Presentation av resultatet	31
RESULTAT	32
Barnens berättelser om livet innan kriget och goda minnen	32
Barnens berättelser om livet under krigets hot	34
Barnens berättelser om vardagen under kriget	37
Barnens berättelser om flykten	40
Barnens berättelser om att komma till Sverige.....	42
Barnens berättelser om synen på Sverige och hemlandet.....	43
Barnens berättelser om livet i Sverige.....	45
Barnens berättelser om hur de förhåller sig till släkt och vänner i hemlandet	48
Barnens berättelser om hur de förhåller sig till det negativa i hemlandet	50
Barnens berättelser om att vara avvisad	54
Barnens berättelser om framtiden.....	56
DISKUSSION.....	57
Sammanfattning av resultatet	57
Diskussion av resultatet i förhållande till teori och tidigare forskning.....	58
Studiens tillförlitlighet.....	67
Användande av tolk.....	69
Vidare forskning.....	71
REFERENSER.....	73
Bilaga A.....	77

INLEDNING

I vardagen exponeras vi mycket för frågor kring asyl, flyktingar och flyktingmottagande. Det händer ibland att vi hör hemska saker, men vi har sällan möjlighet att få ta del av individernas och framför allt barnens berättelser. Syftet med denna uppsats är att låta barn som flytt till Sverige själva berätta om sina upplevelser bortom rubriker och schablonbilder på TV. I denna studie vill författarna utifrån barns perspektiv undersöka vad man som flykting varit med om och hur det är att komma till och leva i Sverige.

Ungefär 90 procent av dödsoffren i krig är civila och minst hälften av dessa är barn och kvinnor (Unicef, 2008). På grund av våld och krig tvingas många lämna sina hemländer och söka trygghet i andra länder. Förenta Nationerna (FN) beräknar att det finns ca 40 miljoner människor i världen som är på flykt inom eller utanför sina hemländer. Av dessa är 20 miljoner barn under 18 år (Unicef, 2006). Flyktingbarn är bland de mest utsatta barnen i världen och möter större risker vad gäller hälsa och utveckling än det genomsnittliga barnet. Inte nog med att de ofta har lidit av krig eller annan förföljelse i sitt hemland, utan deras lidande fortsätter ofta i det land där de söker asyl, då barns rättigheter och särskilda skyddsbehov i exiltillvaron inte tillgodoses i tillräcklig utsträckning (Amnesty, 2008). Vad gäller barns livssituation är det av vikt att låta barnen själva komma till tals och delge sina egna erfarenheter och kunskaper, vilket även är en av principerna i FN:s barnkonvention (Barnombudsmannen, 2008). Barnkonventionen påtalar även vikten av att det säkerställs att ett barn som söker flyktingstatus får lämpligt skydd och humanitärt bistånd.

Av de flyktingar som kommit till Sverige de senaste åren har den största delen kommit från Irak (Migrationsverket, 2007). I samband med oroligheterna i Libanon 2006 befann sig närmare en miljon libaneser på flykt inom och utanför landet, en liten del av dessa kom till Sverige (Kihlberg, 2006). De barn som intervjuats i denna studie har kommit till Sverige från Irak och Libanon.

Irak

Irak invaderades i mars 2003 av en USA-ledd koalition. I december 2006 tillfångatogs och avrättades landets president Saddam Hussein. Säkerhetssituationen i Irak har sedan invasionen lett till att över två och en halv miljoner irakier är internflyktingar och uppemot två miljoner

befinner sig utanför Irak, främst i Syrien och Jordanien (Utrikesdepartementet, 2008c). Kriminella gäng har bildats i landet vilka bland annat kidnappar barn. Den pågående konflikten föregicks av två krig, det åttaåriga kriget mot Iran under 1980-talet och Kuwait-kriget 1991. Dessutom har Irak under 12 år levt med FN-sanktioner (Kihlberg, 2007). Utrikesdepartementet (2008d) avråder från alla resor till Irak (med undantag för Dohuk, Erbil och Sulamaniya i norra Irak) och uppmanar svenska medborgare som befinner sig i Irak att lämna landet då säkerhetsläget är mycket allvarligt.

Libanon

Utrikesdepartementet (2008a) beskriver att det sedan flera år råder politisk instabilitet i Libanon. Landet präglas av Mellanösternkonflikten, relationerna med grannarna Israel och Syrien, samt situationen i Irak. Sommaren 2006 utbröt en konflikt mellan Hizbollah och Israel. Under 2007 förekom flera oroligheter i landet och den osäkra situationen fortsatte under 2008. Landet var på randen till inbördeskrig i maj 2008 och våldsamheterna har fortsatt sedan dess. Utrikesdepartementet (2008b) avråder sedan 2006 från resor till Libanon.

Definitioner och avgränsningar

Enligt FN:s flyktingkonvention är *flyktingar* personer som har välgrundade skäl att vara rädda för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning, kön, sexuell läggning eller tillhörighet till viss samhällsgrupp. Förföljelsen kan komma från hemlandets myndigheter, men det kan också vara så att myndigheterna inte kan ge trygghet mot förföljelse från enskilda personer (Migrationsverket, n.d.a). Enligt svensk lag kan även andra än flyktingar enligt FN:s flyktingkonvention behöva skydd och därför få uppehållstillstånd i Sverige. Dessa är personer som har lämnat sitt hemland därför att de: känner välgrundad fruktan för att straffas med döden eller att utsättas för kroppsstraff, tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning; behöver skydd på grund av yttre eller inre väpnad konflikt eller på grund av andra svåra motsättningar i hemlandet känner välgrundad fruktan att utsättas för allvarliga övergrepp; eller inte kan återvända till sitt hemland på grund av miljökatastrof (Migrationsverket, n.d.a). Personer kan även beviljas uppehållstillstånd trots att de inte behöver skydd mot förföljelse. Det handlar då om synnerligen ömmande omständigheter som är direkt knutna till individens hälsa, anpassning till Sverige och situationen i hemlandet.

Uppehållstillstånd kan även sökas med hänvisning till familjeband, så kallade familjeanknytning. Av dem som bosätter sig i Sverige av anknytningskäl har många direkt eller indirekt en relation till tidigare invandrade flyktingar (Migrationsverket, n.d.b). I den här studien definieras *flyktingbarn* som de barn som berättar att de flytt sitt land och sökt uppehållstillstånd enligt någon av punkterna ovan. Som *barn* räknas den som är under 18 år.

Asylsökande definieras som en utländsk medborgare som tagit sig till Sverige och begärt skydd mot förföljelse, men som ännu inte fått sin ansökan slutligt prövad av Migrationsverket och/eller migrationsdomstol. *Asyl* innebär att en utländsk medborgare beviljas ett uppehållstillstånd. *Uppehållstillstånd* kan vara tidsbegränsat eller permanent. En utländsk medborgare som har beviljats ett permanent uppehållstillstånd har tillstånd att bo och arbeta i Sverige under obegränsad tid. *Avvisning* definieras som ett avlägsnandebeslut som en person kan få inom tre månader från den dag han eller hon ansökte om uppehållstillstånd. Migrationsverkets avvisningsbeslut får normalt inte verkställas förrän de vunnit laga kraft. Om personen då inte självant vill resa hem är det polisens uppgift att se till att personen lämnar landet (Migrationsverket, n.d.a).

TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING

Barn, krig och trauma

Dyregrov (1997, s. 9) definierar psykiskt trauma som ”överväldigande och okontrollerbara händelser som innebär en extraordinär psykisk påfrestning”. Dyregrov och Raundalen (1994) menar att psykiskt trauma innebär en utomordentligt skrämmande upplevelse, som helt överträffar det man hade kunnat föreställa sig skulle kunna hända (Dyregrov & Raundalen, 1994).

Lööf (1995) beskriver hur man utvecklingspsykologiskt tänker sig att händelser i barns liv som upplevs i mycket stark affekt, ger mer bestående avtryck i barnets psyke, än upplevelser i mindre affekt. När en sådan stark affektiv upplevelse internaliseras och görs till en del av barnets inre skapar det ett starkt avtryck i barnet. Sådana starka upplevelser organiserar senare upplevelser som liknar den ursprungliga upplevelsen. Krig innebär vanligtvis exponering för denna typ av starka affektiva upplevelser (Lööf, 1995). Många barn i flyktingfamiljer är inte

bara barn i flyktingfamiljer, de är flyktingar själva, med egna skrämmande upplevelser av krig (Hjern, 1995).

Barn behöver själva inte vara offer i en svår händelse för att bli traumatiserade. Att bevittna svåra situationer som andra människors död eller livshotande skador kan också medföra traumatiska efterreaktioner (Löf, 1995). Traumas karaktär har dock betydelse för hur reaktionsmönstret hos barn ser ut. Trauma orsakat av människor drabbar till exempel hårdare än en naturkatastrof; trauma som medför förlust av liv är skadligare än det som inte gör det; och ju närmare den traumatiska händelsen är en själv, desto större är risken att symptom uppstår (Angel & Hjern, 1992). Heptinstall, Sethna och Taylor (2004) beskriver hur allvarliga trauman för barn, som till exempel att ha sett en familjemedlem dödas eller att ha sett någon annan skadas, dödas eller torteras har förknippats med ökade psykologiska svårigheter.

Barn som upplever traumatiska händelser behöver dock inte med nödvändighet utveckla långvariga posttraumatiska problem (Dyregrov, 1997). En grundförutsättning för att uppleva en händelse som traumatisk är förmågan att registrera och lagra sinnesupplevelser. En betydelsefull faktor för hur barn påverkas av traumatiska upplevelser är därför dess ålder. Mindre spädbarn med outvecklade psykiska strukturer har en tendens att reagera mer globalt vid trauma. Detta innebär mer kroppsliga reaktioner och påverkan på hela utvecklingen. Ju äldre barn blir, desto mer påverkas reaktionen efter den traumatiska upplevelsen av den ökande förmågan till symbolisk och kognitiv bearbetning (Lundequist, 1995). Händelser som för barn är traumatiserande behöver inte vara det för vuxna beroende på barns och vuxnas skilda begreppsvärldar och försvarsmekanismer (Angel & Hjern, 1992).

Lundequist (1995) beskriver att barns sätt att hantera traumatiska upplevelser påverkas av barns temperament. Lundequist (1995) menar även att betydelsefullt för barns reaktion på trauma är hur dess tidiga relation till föräldrarna sett ut. Om barn har goda erfarenheter av att bli tröstade och omhändertagna av en förälder, utvecklar det en förmåga att uppnå ett inre fysiologiskt jämviktstillstånd när det utsätts för svåra situationer och blir därmed mer motståndskraftigt för yttre påfrestningar. Under krig kan dock föräldrafunktionerna påverkas av krigets hotfulla miljö vilket kan skapa svårigheter för föräldrar att förmedla en sådan trygghet till sina barn. Lundequist (1995) tar även upp att tröst och stöd hemifrån är av största vikt efter ett trauma för att förebygga posttraumatiska reaktioner. Ibland kan det dock vara svårt för familjer i krig, om

man fortsätter leva kvar i en hotfull och otrygg omgivning, att ge barn det stöd de behöver efter en traumatisk upplevelse.

Känsligheten för traumatiska situationer ökar om barn utsätts för ytterligare påfrestningar som till exempel uppbrott och separationer i anslutning till traumat (Lundequist, 1995). Separationer i krig handlar ofta om att man i perioder är skild från en eller båda föräldrarna. Ibland handlar det om korta separationer, i andra fall handlar det om år som barn inte träffar sin eller sina föräldrar. Känslighet för separationer varierar med barns ålder. Enligt Angel och Hjern (1992) är barn i fyra- till femårsåldern mest känsliga för avbrott i kontakten med föräldrarna. Med stigande ålder förbättras barns förmåga att kunna överblicka tiden vilket gör det lättare för dem att hantera separationer. Dock innebär långa separationer, där det finns en ovisshet om separationens längd, svåra påfrestningar även för äldre barn. Det är denna typ av ovissa separationer som är vanliga för flyktingbarn (Angel & Hjern, 1992).

Lööf (1995) beskriver hur krig inskränker livet i barns närmiljö och försvårar för barns lek. Barn använder lek för att bearbeta det de varit med om. Leken är barns naturliga och självklara sätt, beroende på ålder och mognad, att forma upplevelser till möjliga och fattbara upplevelser. Barn behöver lek bl.a. för träning, bearbetning, förberedelse, imitation och som kontaktmedel för att utvecklas. Således begränsar krig barns inre värld och det mellanområde där lek, fantasi och magi kan existera (Lööf, 1995).

Reaktioner på krig och trauma

Dyregrov (1997) ger exempel på efterverkningar som barn som upplevt traumatiska situationer kan uppvisa. Dessa exempel är normala reaktioner på onormala, traumatiska upplevelser och behöver inte innebära att ett barn utvecklat allvarliga problem. Några av barns vanligaste reaktioner på trauma är ökad sårbarhet, rädsla, ångest, starka minnesbilder, sömnstörningar, skuldkänslor, undvikandebeteende, koncentrationssvårigheter, ilska, nedstämdhet, psykosomatiska reaktioner, regression, repetitiv lek av traumat, missuppfattningar av händelsen, svårigheter med sociala kontakter, nya värderingar och en annan syn på livets mening (Dyregrov, 1997). Fries (1982) tar upp kontaktstörningar med apatisk slutenhet som en annan reaktion som barn kan uppvisa efter krigsupplevelser.

Angel & Hjern (1992) beskriver att man, efter att ha studerat barn i olika åldrar, har sett vissa mönster i de vanligaste reaktionerna på trauma. Barn i förskoleåldern (0-6 år) är

jagcentrerade. Detta kan få förödande konsekvenser vid krig då dessa barn tror att de är ansvariga för det mesta som händer runt omkring dem. Detta kan leda till att de tar på sig skulden för krigets konsekvenser. Genom sin fysiska sårbarhet och sina begränsade kognitiva förmågor är förskolebarnen även särskilt hjälplösa vid konfrontation med allvarlig fara och beroende av en vuxen som skyddar dem, vilket gör dem särskilt känsliga för föräldrarnas reaktioner. Det här leder ibland till att de söker stöd i övernaturliga krafter eller hos en annan vuxen som står barnet nära. Förskolebarn kan i den akuta fasen efter ett trauma ge intryck av att vara tillbakadragna, kuvade och ibland till och med stumma. De skapar ofta lekar kring traumats teman, dessa är repetitiva och glädjelösa och för inte bearbetningen av traumat vidare. Förskolebarn har även en benägenhet att regrediera efter ett trauma. De kan då bli klängiga, få ökad ångest för separationer och främlingar och återgår ofta till användandet av övergångsobjekt. Mardrömmar och olika former av sömnstörningar är även vanliga traumareaktioner (Angel & Hjern, 1992).

Barn i skolåldern (7-12 år) uppvisar i jämförelse med förskolebarn ett bredare spektrum av posttraumatiska reaktioner. De besväras ofta av påträngande traumatiska minnen. En del barn stänger på olika sätt av dessa störande minnesbilder och tankar. Att barnen gör detta kan ibland av omgivningen upplevas som koncentrationssvårigheter. Barn i skolåldern är inte lika passiva och utelämnade till vuxenvärlden under själva traumat som förskolebarn. Detta leder ofta till att de i sin fantasi tänker ut hur de ska agera om de hamnar i en liknande situation igen. Fantasierna kan vara ett sätt att handskas med skuldkänslor över att man inte gjorde mer under själva traumat. Vissa barn ältar även detaljerade berättelser om traumat för att på så sätt skydda sig tillfälligt från ångest och rädsla. De uppvisar ofta en fobisk rädsla för sådant som de förknippar med traumat. Traumatiska lekar förekommer hos dessa barn, men de är mer genomarbetade och sofistikerade än hos förskolebarnet och ofta dras kamrater in i lekarna. Psykosomatiska symptom som till exempel huvudvärk är vanligt (Angel & Hjern, 1992).

Tonåringars reaktioner på en traumatisk händelse liknar på många sätt en vuxens. Tonåringar är fokuserade på identitetsskapande och upplevelsen av ett trauma innebär störningar i detta. För tonåringar är gruppen central och oro för vad vänner ska tycka efter traumat blir av betydelse och känslor av skam och svek kan uppstå. Tonåringar förstår även hur traumat kommer

att påverka det framtida livet och blir mycket medvetna om sin egen otillräcklighet. Ofta ses framtiden därför som dyster (Angel & Hjern, 1992).

Ajdukovic och Ajdukovic (1998) poängterar att då barn utsätts för trauma kan detta, trots att barnet inte visar några symptom direkt efteråt, dröja sig kvar. De traumatiska upplevelserna kan därmed skapa svårigheter senare i livet.

Flykt och exil

De flesta barn på flykt har utsatts för krig eller politisk förföljelse innan flykten och lider av följderna av detta (Almqvist, 1997). Att ha varit utsatt för traumatiska upplevelser i hemlandet har ofta setts som en förklaring till den höga prevalensen av psykisk ohälsa bland flyktingar (Lindencrona, Ekblad & Hauff, 2008). Att fly innebär dock även en exiltillvaro som i sig kan vara påfrestande. Vad gäller konsekvenserna av påtvingad migration för barn och behovet att anpassa sig till nya omgivningar i exil, har detta inte tilldragit sig samma uppmärksamhet i forskningen som effekterna av trauma till följd av krig och våld. Detta trots att båda dessa faktorer har stor betydelse för flyktingbarns fortsatta utveckling (Almqvist, 1997).

Miller, Worthington, Muzurovic, Tipping & Goldman (2002) förespråkar en mer sammansatt förståelsemodell av flyktingupplevelsen som tar hänsyn till både effekter av traumatiska upplevelser i hemlandet och påfrestningar och stress som beror på livet i exil. Miller et al., (2002) menar att de reaktioner som kan uppkomma efter traumatiska upplevelser i hemlandet dokumenterats väl i forskningen, men att betydligt mindre är känt när det gäller de påfrestningar och svårigheter som flyktingar möter i exil (Miller et al., 2002). Lindencrona et al. (2008) påpekar också betydelsen av att en modell över flyktingars hälsa måste ta hänsyn till utsatthet för extrem stress i hemlandet, under flykten, och i mottagarlandet.

Det finns nu en växande förståelse bland forskare kring att upplevelser av flykt och exil i sig skapar hög stress. Detta har lett till ett skifte mot att börja undersöka mer hur tidigare traumatiska erfarenheter kan samspela med pågående exilrelaterade påfrestningar, och på så sätt vidmakthålla höga nivåer av psykisk ohälsa (Miller et al., 2002). Trots detta finns det ännu endast ett fåtal studier inom området.

Flyktingkris

Att bryta upp och byta land är för de allra flesta människor en livsavgörande händelse och det är

nästan omöjligt att psykiskt förbereda sig för de reaktioner som det kan innebära (Franzén, 2001). Krisbegreppet har ofta använts som en modell när man diskuterat psykologiska reaktioner hos flyktingar som lever i exil (Almqvist, 1997; Angel & Hjern, 1992; Franzén, 2001). Cullberg (2003, s.19) definierar ett psykiskt kristillstånd som något man befinner sig i ”då ens tidigare erfarenheter och inlärd reaktionssätt inte är tillräckliga för att man ska förstå och psykiskt bemästra den livssituation som man råkat in i”. De fall där klara yttre skäl kan ses som utlösande faktorer till krisen benämns ”traumatiska kriser” (Cullberg, 2003). Franzén (2001) beskriver hur man brukar tala om en traumatisk förlust som utlösande orsak till en traumatisk kris. Vid migration är det inte fråga om en, utan om multipla traumatiska förluster. Att migrera innebär utöver förlust av välbekanta platser, ens hem, släkt och familjemedlemmar även förlust av den autonomi, det självbestämmande och de normer som fanns i hemlandet. Språkets funktion och den yrkeserfarenhet och utbildning man har med sig är andra saker som ofta förloras vid migration, liksom andra viktiga delar av ens identitet (Franzén, 2001).

Förlusterna som livet i exil innebär, tillsammans med den nya livssituationen som är svår att orientera sig i, skapar den så kallade flyktingkrisen (Almqvist, 1990). Faserna i flyktingkrisen har beskrivits på olika sätt av olika författare, men uppvisar många liknande drag. (Angel & Hjern, 1992; Almqvist, 1990; Almqvist, 1997; Franzén, 2001). Barn och deras föräldrar kan uppleva migrationsprocessen på olika sätt. Oavsett orsaken till flykten är barn nästan alltid medföljare och beslutet att bryta upp är inte deras. Det kan även vara mycket svårt för barn att föreställa sig vad en flytt till ett annat land kommer att innebära (Franzén, 2001). Beroende av detta kan flyktingkrisen och dess faser se annorlunda ut för barn och ofta överensstämmer inte barnens krisutveckling med föräldrarnas (Almqvist, 1990).

Hissi har formulerat en beskrivning av de olika faserna i flyktingkrisen utifrån både ett barn- och vuxenperspektiv (Almqvist, 1990). Den första fasen i denna modell kallas ”katastrof” och inträffar i hemlandet. Denna fas innebär att hotfulla förhållanden inträder och att det skapas en alltmer omöjlig livssituation. Till slut blir flykt den enda utvägen för att man ska klara sig. Föräldrarna försöker under denna tid i de allra flesta fall skydda sina barn från hemlandets faror och hot. Ibland är kriget dock så närvarande i vardagen att detta blir en omöjlighet. Barn har därför olika insikt i vad som sker i hemlandet och därmed olika grad av förståelse av orsaken till flykten. Vissa barn förbereds inte heller på flykten på grund av att den ska ske i hemlighet och

barnens inblandning skulle kunna avslöja flyktplanerna (Almqvist, 1990).

När beslutet om att fly har fattats inträder enligt Hissi fasen ”flykt” (Almqvist, 1990). Under denna fas går för de vuxna all energi åt till att verkställa flykten och de är fyllda av aktivitet för att förbereda och klara av situationen. För barnen innebär flykten ofta en flygresa. En del barn kan tycka att denna är spännande och har ofta inte hunnit förstå den avgörande händelse resan innebär. För andra barn kan flykten dock innebära en lång och mödosam resa och ibland kan minnet av hemlandet redan hunnit blekna när de kommit fram till mottagarlandet (Almqvist, 1990).

Nästa fas kallas av Hissi (Almqvist, 1990) för ”distans” för vuxna, och ”ankomst” för barn. För de vuxna innebär denna fas att de efter flykten ofta känner lättnad över att flykten lyckats och känslorna domineras av tacksamhet och en positiv syn på mottagarlandet. Man hoppas på en ljus framtid och hemlandet svartmålas då man bara minns dess krig och orättvisor. För barnen kan ankomsten upplevas annorlunda då de snart märker att de inte ska åka tillbaka till hemlandet. De barn som inte själva drabbats så hårt av kriget och flykten kan då ha svårt att se fördelarna med mottagarlandet. De tänker på och saknar familjemedlemmar, vänner, hemmet, leksaker och allt annat som utgjorde deras liv i hemlandet. Många barn reagerar på grund av detta med sorg och saknad ganska snart efter ankomsten. Barn som blivit mer direkt utsatta för svårigheterna i hemlandet brukar däremot reagera mer likt föräldrarna (Almqvist, 1990).

Nästa fas kallas av Hissi (Almqvist, 1990) för ”konfrontation”. Denna fas innebär att efter en tid i mottagarlandet så blir nya svårigheter märkbara för de vuxna. Svårigheter med exempelvis språket och att få arbete ger sig tillkänna och många får leva i lång och oviss väntan på uppehållstillstånd. Dagarna fylls ofta av påtvingad sysslöshet. Sorgen, saknaden och oron för de som är kvar i hemlandet känns även starkare. Insikten kommer också om att även om de tagits emot av till exempel Sverige så är inte alla svenskar positiva till det. Känslorna pendlar mellan ilska, besvikelse, sorg och en positiv framtidstro. Detta är en smärtsam fas där de vuxna måste förändra sitt sätt att förhålla sig till andra, samhället och sig själva. I denna påfrestande situation regredierar många annars välfungerande vuxna. För barnen innebär däremot denna fas ofta att de fått plats inom barnomsorgen eller börjat skolan, vilket medför att de träffar nya jämnåriga vänner och börjar etablera en ny tillvaro i mottagarlandet. Detta gör att barn ofta slussas in i samhället snabbare än vuxna (Almqvist, 1990). Barns anpassning till det nya landet

kan bli en källa till både stolthet och oro för föräldrarna. Stolthet, då anpassningen ger hopp om en bättre framtid, och oro, då barnen utvecklar kulturella värden och sedvänjor som inte är bekanta för föräldrarna (Angel & Hjern, 1992).

Den avslutande fasen benämns av Hissi (Almqvist, 1990) som ”depression/apati eller anpassning till exiltillvaro” för vuxna, och ”depression eller integration” för barn. För vissa vuxna innebär denna fas att det aldrig blir möjligt att anpassa sig till de nya förhållandena i mottagarlandet. Detta gäller särskilt dem som utsatts för svåra övergrepp som till exempel fängelse och tortyr innan flykten. Hopplöshet blir då den dominerande känslan och det finns risk att den vuxne försjunkar i depression. De flesta hittar dock fram till en ny tillvaro i exilen. Att göra det innebär att den vuxne alltid kommer att vara präglad av flykten och exiltillvaron men samtidigt ändå kan skapa sig en ”hemkänsla” i mottagarlandet. Hur barns krisutveckling i denna sista fas fortlöper beror på hur situationen i familjen ser ut. Om en eller båda föräldrarna drabbas av en depression eller på annat sätt starkt påverkas av flyktingkrisen påverkar detta även deras barn, då föräldrarna inte kan ge barnen det stöd de behöver. För de flesta barn fortsätter dock utvecklingen mot en ökad anpassning till tillvaron i Sverige (Almqvist, 1990).

De skillnader som finns mellan vuxnas och barns krisförlopp kan skapa svårigheter inom familjen. Den första tiden i exil då föräldrarna befinner sig i distansfasen kan det vara svårt för dem att se sina barns reaktioner och sorg. Att ens barn ska få en tryggare och bättre framtid har ofta varit ett starkt skäl till flykten och kan bidra till föräldrarnas svårigheter att uppmärksamma sina barns sorgereaktioner. Senare när deras barn anpassar sig till det nya samhället uppstår en annan svårighet då föräldrarna, om de fortfarande är i stark obalans, kan tendera att lägga över delar av föräldraansvaret på sina barn. Särskilt i de familjer som splittrats i samband med flykten finns det stor risk att något barn får ersätta den frånvarande förälderns roll i familjen (Almqvist, 1990).

Barn i asylprocessen

Trauma under asyltiden förknippas ofta med trauman flyktingar har med sig från hemlandet. Löwén (2006) poängterar dock att asylprocessen i sig är traumatiserande, särskilt för barn. Löwén (2006) menar att asyltiden kan beskrivas som en ”icke-existens” där man lever i ett ingenmansland och att det är svårt att finna någon motsvarighet till denna tid. Även Sourander

(2003) som studerat asylsökande familjer menar att de lever i en pågående kris, snarare än ett posttraumatiskt tillstånd.

Asylprocessen är ofta lång och nedbrytande för hela familjen (Nestler & Penaloza, 2006). Asyltiden präglas av existentiell otrygghet, väntan och osäkerhet inför framtiden, och familjelivet formas av ständig pendling mellan hopp och förtvivlan. I bästa fall får familjen uppehållstillstånd snabbt, men i värsta fall kan beslutet om uppehållstillstånd dröja flera år (Nestler, 2007). Det mesta under väntetiden kretsar ofta kring det efterlängtrade uppehållstillståndet, vilket kan leda till att barnens utrymme krymper. Barn saknar ofta en plats där de kan ventilera sina tankar och få stöd i sina svårigheter (Nestler 2007) och får ofta bära motsägelsefulla känslor och obesvarade frågor själva (Nestler & Penaloza, 2006). Att söka asyl kräver stor kraft från föräldrarna och deras förmåga att ge trygghet och god psykisk omvårdnad åt sina barn kan därför ibland svikta, beroende på föräldrarnas egna påfrestningar och resurser (Nestler & Penaloza, 2006).

Socialstyrelsen (2000, s. 14) beskriver i rapporten *Medicinskt omhändertagande av asylsökande barn i hälso- och sjukvård* bland annat följande om hur asylsituationen uppfattas inom barn- och ungdomspsykiatri: ”Att inte ha uppehållstillstånd är att inte ha något status alls...Vår erfarenhet är att för många barn är tiden som asylsökande ett större trauma än själva flykten från hemlandet, fr.a. [på grund] av ovissheten som gör att det är svårt att upprätthålla dagliga rutiner och den trygghet som alla barn behöver för att utvecklas. Vi har träffat barn som förlorat många år av sin uppväxt i den existentiella osäkerhet familjen levtt under”.

Maegusuku-Hewett, Dunkerley, Scourfield och Smalley (2007) har i en studie visat den betydelse asyltiden kan ha för barns framtidssyn. Barn som inte fått asyl uppvisade i studien en oförmåga att tänka kring framtiden, på grund av den rädsla de hade inför vad den skulle kunna innebära. Barn som fått uppehållstillstånd kunde däremot reflektera mer kring framtiden då de hade den trygga vetskapen om att de hade tillstånd att stanna under överskådlig tid. Löwén (2006) beskriver dock att det trots asyltidens påfrestningar finns barn som kan uttrycka framtidshopp, till exempel om en framtida utbildning och menar att det beror på att dessa barn haft en person nära sig som de kunnat lita på och som kunnat förmedla hopp.

Heptinstall et al. (2004) fann i sin studie att PTSD (posttraumatiskt stressyndrom) hos barn, som en reaktion på svåra händelser man varit med om i hemlandet, påverkades negativt av

barnens osäkra asylstatus i mottagarlandet. Hepinstall et al. (2004) menar att detta kan ha att göra med att dessa barn, som upplevt svåra händelser i hemlandet, är särskilt rädda för att återvända till sina hemländer. Hepinstall et al. (2004) menar även att föräldrarnas oro för att familjen ska utvisas förstärker barnens posttraumatiska symptom.

Ett avslagsbeslut på en asylansökan, ibland efter många turer av överklaganden, kan av barn tolkas som en bekräftelse på att de inte är önskade eller välkomna. De kan då få en känsla av att de inte är värdefulla, vilket påverkar självbilden negativt och kan skapa en känsla av skam (Nestler & Penaloza, 2006).

Exilrelaterade svårigheter

Flyktingar i exil konfronteras ofta med helt annorlunda krav än de krav som funnits i hemlandet och som man lärt sig hantera. Exempel på nya krav som uppstår i exilen är att behöva lära sig ett nytt språk, bekanta sig med nya kulturella värden och sedvänjor samt att lära sig hur man gör för att komma åt resurser i samhället. Att klara av detta kan vara stärkande, men att misslyckas kan leda till minskat självförtroende och känsla av inkompetens (Miller et al., 2002). Svårigheter att kommunicera, att förstå och bli förstådd, i sin nya omgivning kan kännas särskilt problematiskt. Detta gäller särskilt i nya situationer och miljöer i vilka flyktingar kan uppleva sig inkompetenta (Miller et al., 2002).

Av de olika exilrelaterade påfrestningar som studerats är social isolering och dess följder (brist på socialt stöd, ensamhet mm.) vad som tilldragit sig mest uppmärksamhet i forskningen, vilket speglar den framträdande roll dessa påfrestningar har för lidandet bland flyktingar (Miller et al., 2002).

Miller et al., (2002) har i sin studie av vuxna flyktingar visat på den betydelse minnen från hemlandet innan krigets utbrott hade i exiltillvaron. Sådana minnen fungerade för flyktingarna både som en källa till tröst, och som en referenspunkt gentemot vilken livet i mottagarlandet ständigt utvärderades (Miller et al., 2002). Flyktingarnas upplevelser av specifika exilrelaterade påfrestningar visade sig vara oskiljaktigt inbäddade i ett sådant jämförande tidsmässigt ramverk. Till exempel jämförde flyktingarna sin nuvarande upplevelse av isolering med det rika sociala nätverk som de tillhörde innan exiltillvaron. Bristen på socialt stöd i deras nuvarande liv jämfördes med det stöd de fått innan kriget av vänner, familj och grannar. Bristen på meningsfullt arbete sågs i relation till de ansvarsfulla positioner och den status de hade haft i

hemlandet. Bristen på mening i det dagliga livet jämfördes med det tidigare sammanhang av roller och aktiviteter som hade gett struktur och mening i livet. En upplevelse av hopplöshet inför svårigheterna att skapa sig ett nytt, meningsfullt liv i exil beskrevs i kontrast till de drömmar och aspirationer som flyktingarna haft i hemlandet. Denna upplevelse av hopplöshet inför att skapa sig ett nytt liv i exil var vanligare bland de äldre, vuxna flyktingarna i studien, än bland de yngre vuxna (Miller et al., 2002).

KASAM, coping och resilience

Flera forskare poängterar att inte alla barn som varit med om svåra trauman och påfrestningar kommer att utveckla psykiska problem, utan de flesta flyktingbarn klarar sig förhållandevis bra (Almqvist, 1997; Raundalen & Dyregrov, 1994; Löwén, 2006). Effekterna av exilrelaterade påfrestningar kan modereras av personliga och sociala resurser att hantera stress (Lindencrona et al., 2008). Teorier kring ”coping”, ”resilience”, och ”KASAM” (känsla av sammanhang) kan användas för att förstå de faktorer som bidrar till denna utveckling. I följande text används ingen svensk översättning för begreppen coping och resilience.

Antonovsky (1991) skapade teorin om KASAM efter sina studier av överlevare efter förintelsen. Han identifierade en känsla av sammanhang som en mycket viktig faktor bakom upprätthållandet av en god hälsa och menade att detta kan bidra till att människor som varit med om svåra trauman ändå klarar sig förhållandevis bra. KASAM handlar om i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig, men dynamisk, känsla av tillit till att världen och de påfrestningar man utsätts för är begripliga, hanterbara och meningsfulla (Antonovsky, 1991).

Teorier kring coping har på senare tid använts mer och mer när det gäller flyktingbarns reaktioner efter att ha utsatts för krig och organiserat våld, men även när det gäller bemästrande av exilrelaterade påfrestningar (Almqvist, 1997). Lazarus och Folkman (1984, s. 141) definierar coping som en process av ”konstant föränderliga kognitiva och beteendemässiga ansträngningar för att klara av specifika inre och/eller yttre krav som uppfattas som påfrestande eller som överskridande av individens resurser (författarnas översättning)”. Om en coping-strategi är effektiv beror på vem individen är, vad det upplevda hotet är och det aktuella stadiet i stressupplevelsen. Coping-strategiernas effektivitet beror även på om man ser till konsekvenserna för subjektivt välbefinnande, socialt fungerande, eller fysisk hälsa (Lazarus, 1999). Två olika copingfunktioner som det ofta refereras till är problemfokuserad- och

emotionsfokuserad coping. Problemfokuserad coping innebär strategier där individen aktivt försöker förändra källan till problemet, medan emotionsfokuserad coping handlar om att hantera och reglera känslan som den stressfulla upplevelsen skapar (Lazarus, 1999).

Flyktingbarn och ungdomar som på ett bra sätt klarar av att hantera exiltillvaron har även behandlats i samband med forskning kring resilience (Maegusuku-Hewett et al., 2007). Resilience definieras som en individs möjlighet att åstadkomma positiva utvecklingsmässiga utgångar även under svåra förhållanden (Wyman, Cowen, Work, Hoyt-Meyers, Magnus & Fagen, 1999 refererad i Goldstein & Brooks, 2005). Att inte alla barn som utsätts för allvarliga motgångar och svåra upplevelser utvecklar psykiatriska symtom speglar troligtvis en komplex interaktion mellan riskfaktorer, skyddande faktorer, biologiska funktioner och miljömässiga omständigheter (Wyman et al., 1999 refererad i Goldstein & Brooks, 2005). Forskningen inom detta område har kommit att fokusera på att identifiera och definiera risk- och skyddsfaktorer och det samspel som sker mellan individer och deras miljö (Maegusuku-Hewett et al., 2007). Detta är dock ingen enkel process och risk- och skyddsfaktorer varierar troligtvis i uttryck och inflytande hos olika individer (Goldstein & Brooks, 2005).

Flyktingbarns hanteringsstrategier i exil

Almqvist och Hwang (1999) och Maegusuku-Hewett et al. (2007) undersöker i sina studier flyktingbarns strategier när det gäller coping respektive coping och resilience. Almqvist och Hwangs (1999) studie visade att de barnen använde sig av coping-strategier för att hantera tidigare traumatiska händelser, livet i exil och den kulturella anpassningen. Studien visade att barnen mest använde sig av emotionsfokuserad coping, medan deras föräldrar främst använde problemfokuserad coping.

För att hantera tidigare traumatiska händelser fann Almqvist och Hwang (1999) att barnen, särskilt pojkarna, ofta använde sig av krigsrelaterade lekar. Vissa av dessa lekar handlade om en specifik traumatisk händelse som barnen varit med om. De coping-strategier som Almqvist och Hwang (1999) fann att barnen använde för att hantera livet i exil var ”tävlande”, ”positivt tänkande”, ”dagdrömmande”, ”socialt tillbakadragande” och ”att slå tillbaka”. Maegusuku-Hewett et al. (2007) visade i sin studie hur egenskaper som optimism, förringande av svårigheter, tålamod, självförtroende och hopp framträdde som främjande faktorer för att hantera migration och livet i exil. Maegusuku-Hewett et al. (2007) visade även att många av

barnen hade höga ambitioner inför framtiden och var mycket motiverade att prestera bra i skolan, då de såg detta som ett sätt att påverka sin framtid. Detta liknar strategin ”tävlade” som identifierades av Almqvist och Hwang (1999) vilken handlade om att skapa självförtroende genom att vara bäst inom ett område. För killar handlade detta ofta om sport medan det för tjejer handlade om att prestera väl i skolan.

Almqvist och Hwang (1999) fann även ett mönster i de coping-strategier barnen använde och i hur föräldrarna beskrev att barnen hanterade exiltillvaron. Strategin positivt tänkande återfanns enligt Almqvist och Hwang (1999) ofta hos de barn vars föräldrar beskrev att de anpassat sig väl till livet i exil. Dagdrömmande och socialt tillbakadragande användes däremot mer av de barn som beskrevs ha svårt att anpassa sig till exiltillvaron. Detta gällde särskilt barn utan vänner eller de som var utsatta för mobbing i skolan. Dagdrömmarna handlade ofta om livet i hemlandet och om de goda minnen de hade därifrån eller om fantasier om en bättre framtid. Den coping-strategi som av Almqvist och Hwang (1999) kallades ”att slå tillbaka” innebar att barnen gav igen för det de utsatts för vid till exempel mobbing. Denna strategi var dock endast möjlig för de barn som hade en kompis som stöd vid sin sida. Nästan hälften av barnen i studien beskrev sig vara utsatta för mobbing och rasism av andra barn.

Den coping-strategi som barnen använde för att anpassa sig till den nya kulturen i Almqvist och Hwangs (1999) studie beskrevs som assimilering. En tredjedel av barnen skildrade på olika sätt att de helst ville vara svenska eller ändra sig på något sätt så att de skulle smälta samman med den svenska befolkningen mer. Maegusuku-Hewett et al. (2007) beskrev däremot att barnen i deras studie använde väldigt skiftande nivå av bevarande av den forna kulturella identiteten eller assimilering till den nya kulturen. De menar att alla dessa förhållningssätt på olika sätt användes för att bemästra påfrestningar i det nya landet och att det inte fanns en typ av strategi som var ”bättre” för detta ändamål.

Studien av Maegusuku-Hewett et al. (2007) visade att de yngre barnen, de under 14 år, generellt var mer positiva till de erfarenheter de gjort under livet i exil. De såg ofta sin tid i mottagarlandet som ett äventyr och deras berättelser handlade om vänner och fritidsaktiviteter. De var även mindre kritiska till den påverkan migrationen och asylprocessen haft på deras liv. Maegusuku-Hewett et al. (2007) menar att detta kan ha att göra med utvecklingsmässiga faktorer och hur det sociala livet ser ut under skolåldern. De menade även att det skulle kunna visa på hur

långt föräldrar och äldre syskon är villiga att gå för att skydda yngre barn från de negativa upplevelserna av migration. När det gäller de barn som var äldre än 13-14 år så beskrev de alla i varierande grad hur de påverkats av asylprocessen, sin förståelse kring orsaken till migrationen, den känsla av upplösning och förlust som kom sig av migrationen, samt hur de upplevde livet i exil (Maegusuku-Hewett et al., 2007).

Arbete med flyktingbarn och tolk

Nyanlända flyktingbarns berättelser behöver vanligtvis förmedlas via tolk. Detta gäller både i den första kontakten med det nya landet och när deras berättelser behandlas i forskning.

Angel och Hjern (1992) tar upp rekommendationer för samtal med flyktingar med hjälp av tolk. De rekommenderar att tolken inför ett sådant arbete bör förses med grundläggande kunskaper i psykologi och samtals syfte och råder därför samtalsledare och tolk att bekanta sig med varandra innan tolksamtalen.

Konsekutiv tolkning används vanligtvis med flyktingar och innebär att tolken talar efter den tolkades inlägg. Tolken försöker då, så ordgrant som möjligt, återge den tolkades tal (Hjern, 1995). Angel och Hjern (1992) beskriver vikten av att tolken inte endast översätter ord, utan konverterar det sagda till ett språkligt meningsbärande innehåll och tar hänsyn till den tolkades tonläge och kroppsspråk. Hjern (1995) poängterar även vikten av att tolken har goda kunskaper om landet och den kultur som den tolkade kommer ifrån då detta underlättar en korrekt tolkning.

Angel och Hjern (1992) beskriver vikten av att tolken behåller sin neutralitet genom tolkandet. De tar dock upp att det under vissa betingelser kan vara svårt för tolken att behålla neutraliteten då till exempel egenskaper hos den tolkade kan väcka tolkens egna tankar och reaktioner, vilka kan bli svåra att dölja. Att använda tolk i samtal med barn innebär speciella svårigheter (Löf, 1995). Delvis förändras tolkneutraliteten, det kan till exempel vara svårt för tolken att behålla neutraliteten när ett barn förmedlar en smärtsam historia. Vidare behöver tolken delvis i arbetet med barn medvetet träda ur sin neutralitet. För vuxna kan man klarlägga vad arbetet med en neutral tolk innebär men med barn kan denna uppdelning av en neutral tolk och en spontan samtalsledare i rummet framstå som mycket märklig. I arbetet med barn och tolk kan det även vara svårt för barnet att förstå att det ska relatera till samtalsledaren och inte till tolken (Angel & Hjern, 1992). Att tolken kommer från samma land som barnet kan vara en tillgång, då det kan hjälpa tolken att känna sympati med barnet och dess familj. Detta kan dock

innebära svårigheter för tolken då denne kan känna sig manad att framställa barnets ord i en förskönad version (Löof, 1995). En annan svårighet i arbetet med barn och tolk är att tolken kan bli alltför omhändertagande. Tolken kan lägga till rätta det som sägs och det brutala i barnets berättelser och fantasier riskerar att tonas ned (Löof, 1995).

Hjern (1995) tar upp att det finns en del svårigheter, men samtidigt möjligheter, som öppnas upp genom användande av tolk. Hjern (1995) rekommenderar att man bland dessa utmaningar och möjligheter prövar sig fram istället för att stänga människor ute på grund av att man inte pratar samma språk.

Behov av kvalitativ/narrativ forskning om flyktingar

Flera forskare påpekar behovet av forskning vad gäller flyktingar och flyktingbarn (Almqvist, 1997; Löwén, 2006; Maegusuku-Hewett et al., 2007). Miller et al., (2002) betonar särskilt behovet av mer kvalitativ och narrativ forskning vad gäller flyktingar.

När det gäller flyktingars psykiska hälsa har forskningen hittills främst handlat om mätning av psykiatriska symtom, framför allt genom användandet av checklistor och kliniska intervjuer (Miller et al., 2002). Även om denna typ av studier har haft en betydelsefull roll för att dokumentera den psykiska ohälsa som flyktingar ofta lider av, menar Miller et al. (2002) att denna kvantitativa och symtomfokuserade forskningsansats inte är tillräcklig för att förstå exilens psykologi. Miller et al. (2002) anser att det finns flera begränsningar med dessa metoder. Genom att operationalisera psykiskt lidande enbart i termer av psykiatriska symtom menar Miller et al. (2002) att det finns en risk att man går miste om exilrelaterat lidande som inte fångas in i konventionella psykiatriska klassificeringar, och de efterfrågar mer induktiva metoder som ger flyktingarna själva möjlighet att identifiera de utmärkande dragen i sina upplevelser. På så sätt ges en möjlighet för dem att beskriva sitt lidande på sätt som kanske ligger utanför konventionella diagnostiska kategorier. Användandet av kvalitativa metoder kan på detta sätt underlätta för flyktingupplevelsens genuina komplexitet att framträda (Miller et al., 2002). Få studier har hittills använt ansatser som ger möjlighet för flyktingar att själva identifiera de faktorer som påverkar deras välmående och med några få undantag saknas flyktingarnas egna röster helt i forskningslitteraturen (Miller et al., 2002). Genom att använda kvalitativa metoder så kan flyktingars egna berättelser kring sitt psykologiska välmående och de faktorer som påverkar detta komma fram, vilket kan ge en bättre förståelse för hur exilrelaterade påfrestningar tas emot,

upplevs och hanteras (Miller et al., 2002).

För att undersöka flyktingupplevelsen poängterar Miller et al. (2002) vikten av att skildra den tidsmässiga och historiska karaktären i denna. De menar att man inte kan förstå exilupplevelsen utan att veta någonting om livet innan exilen, då livet före flykten fungerar som en referenspunkt vid värderingen av det nuvarande livet. Miller et al. (2002) menar att narrativa ansatser är mer effektiva i att fånga den essentiella historiska och komparativa aspekten av flyktingupplevelsen. Miller et al. (2002) anser därför att fokus på berättelser är ett optimalt tillvägagångssätt för att komma åt hur flyktingars livserfarenheter i hemlandet fortsätter att påverka deras uppfattning av- och reaktioner på de nuvarande livsomständigheterna.

Almqvist (1997) och Löwén (2006) betonar särskilt att flyktingbarns perspektiv är ovanliga inom forskning och efterfrågar fler studier med fokus på barn. Maegusuku-Hewett et al. (2007) beskriver hur mycket av den existerande litteraturen förlitar sig på synpunkter från vuxna professionella som arbetar inom fältet, eller på studier med vuxna flyktingar. De menar att även om detta har ett gott ändamål, saknas deltagande från barn och unga i forskningsprocessen och de är kritiska till att så få kvalitativa studier fokuserat särskilt på barn och unga flyktingar.

Syfte

Syftet med denna studie är att utifrån flyktingbarns egna berättelser undersöka deras upplevelser av att fly sitt hemland och av att leva i exil i Sverige, samt hur de beskriver, förstår och skapar mening i migrationsprocessen. Utifrån behovet av forskning, vad gäller flyktingar och särskilt flyktingbarn, som betonas i litteraturen känns det angeläget att utifrån en kvalitativ ansats låta flyktingbarn själva komma till tals för att öka förståelsen av flyktingupplevelsen ur barns perspektiv.

METOD

I detta avsnitt redogörs för vald metod, urvalsförfarande, tillvägagångssätt för att samla in material, samt vilka som deltog i studien. Vidare presenteras analysmetod och analysförfarande, samt avsnitt rörande tolk och etiska ställningstaganden.

Val av metod

Syftet med studien var att undersöka flyktingbarns upplevelser av att fly sitt hemland och av att leva i exil i Sverige, och hur de beskriver, förstår och skapar mening i migrationsprocessen. För att undersöka detta valdes en kvalitativ ansats. För att samla in data användes kvalitativa forskningsintervjuer (Kvale, 1997). Vid analysen av det insamlade materialet användes IPA (Interpretative Phenomenological Analysis).

Syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att få information om den intervjuades livsvärld och hans eller hennes relation till den, i avsikt att tolka meningen i de fenomen den intervjuade beskriver. Målet är att komma åt nyanserade beskrivningar av olika aspekter av den intervjuades upplevelser (Kvale, 1997). Ambitionen med den aktuella studien var att fånga in och belysa flyktingbarnens upplevelser av sin livsvärld, vilket gjorde den kvalitativa forskningsintervjun lämplig för detta ändamål. Ricœur (1988) menar att människors utbyte av budskap kan ses som ett utbyte av berättelser. Genom den berättande eller narrativa aktiviteten ordnar man ständigt verkligheten genom att sätta förfluten tid, nutid och framtid i förhållande till varandra. I denna studie har det även funnits ett narrativt fokus då barnens berättelser fått träda fram i ett historiskt perspektiv.

Intervjun som metod tillåter en öppenhet och flexibilitet som ger en möjlighet för nya dimensioner av det studerade fenomenet att framträda. Intervjuer ger även forskaren möjlighet att följa upp svar och ställa följdfrågor (Kvale, 1997). I studien användes semistrukturerade intervjuer. En semistrukturerad intervju genomförs enligt en intervjuguide som rör vissa teman och som kan innehålla förslag till frågor (Kvale, 1997).

IPA som analysmetod valdes utifrån att denna metod ger tydliga och systematiska riktlinjer för att identifiera, och gradvis integrera, teman utifrån ett insamlat material. IPA syftar till att utforska deltagarnas upplevelser från deras eget perspektiv, men utgår även från antagandet att det är omöjligt att få direkt tillgång till deltagarnas inre livsvärldar (Willig, 2001).

Analysmetoden förutsätter att utforskandet nödvändigtvis påverkas av forskarens egen världsbild, liksom av interaktionen mellan forskare och deltagare. Detta innebär att IPA som analysmetod är fenomenologisk i det avseende att den syftar till att fånga deltagarnas individuella upplevelser, men metoden är även tolkande då den utgår ifrån att en analys alltid medför en tolkning av deltagarnas upplevelser (Willig, 2001).

Urvalsförfarande

Datainsamling för IPA sker vanligtvis genom ändamålsenligt urval, vilket innebär att gruppen av deltagare är homogen i det avseende att de delar en specifik upplevelse eller situation som de ombeds beskriva för forskaren (Willig, 2001).

För att rekrytera deltagare till undersökningen kontaktades Helen Rahm (Individuell Människohjälp), som tillsammans med Ann Lindgren (Svenska Kyrkan) är initiativtagare till projektet ”Barn i Väntan” och ”Barn i Start” (BIV/BIS). BIV/BIS har gruppverksamheter för barn och ungdomar vars föräldrar är asylsökande, och för barn och ungdomar vars föräldrar nyligen fått uppehållstillstånd i Sverige. Verksamheten riktar sig även till ensamkommande barn. Syftet med BIV och BIS: s gruppverksamhet är att stärka barn i sin identitet oavsett var de kommer att växa upp och fokus är barnens känslor och behov av att uttrycka dessa (Barn i väntan, 2008). Med hjälp av Helene Rahm förmedlades en kontakt med gruppleddare i projektet och en möjlighet gavs att utföra datainsamlingen i samband med BIV/BIS daglägerverksamhet för flyktingbarn. Det sammanlagda urvalsförfarandet var sålunda en kombination av ändamålsenligt urval och tillgänglighetsurval.

En vecka innan intervjuerna genomfördes träffade författarna barnen och deras föräldrar för ett informationsmöte i anslutning till lägerverksamhetens uppstart. Författarna presenterade vid detta tillfälle sig själva och undersökningens syfte muntligt. Vidare beskrevs den planerade studiens genomförande och vad det skulle innebära för barnen att delta i denna och frågor kring detta diskuterades. Författarna informerade även om tystnadsplikt, frivillighet och anonymitet. Vidare betonades att författarna inte hade någon koppling till Migrationsverket, och inte kunde påverka deltagarnas asylärenden på något sätt.

Efter informationsmötet pratade författarna individuellt med barn och föräldrar, informerade ytterligare och frågade om de var intresserade av att delta i studien. Alla barn, i för undersökningens syfte lämplig ålder, samt deras föräldrar, tillfrågades. Alla tillfrågade var

positiva till att delta i studien. Totalt bokades tio intervjuer in under efterföljande vecka. Tidpunkt för intervjun samt författarnas kontaktuppgifter förmedlades skriftligt till föräldrar och barn så att de skulle kunna höra av sig om ytterligare frågor uppstod.

Under efterföljande vecka föll tre inbokade intervjuer bort på grund av att barnen inte längre deltog i lägerverksamheten. Av denna anledning rekryterades fyra nya barn som var nya deltagare i lägerverksamheten. En av föräldrarna till dessa barn hade deltagit vid det första informationsmötet, medan tolken informerade övriga föräldrar som fick ge ett skriftligt godkännande. Alla fyra barn och deras föräldrar var positiva till deltagande i studien. Detta ledde till att alla barn som deltog i lägerverksamheten, och som var i lämplig ålder för studien, deltog.

Intervjuer

Intervjuerna genomfördes med hjälp av en intervjuguide som arbetats fram utifrån studiens syfte och relevant litteratur inom området. Intervjuguiden var uppdelad i tre olika huvudområden som berörde: livet i hemlandet, flykten och livet i Sverige. Varje område innehöll exempel på frågor (se Bilaga A).

Intervjuerna genomfördes under juni 2008 i BIV/BIS lokaler i anslutning till deras lägerverksamhet. De utfördes i ett avskilt rum innan eller efter den schemalagda lägeraktiviteten. Deltagarna intervjuades en och en av båda författarna gemensamt med hjälp av tolk. Alla intervjuer spelades in på mp3-spelare. De 11 intervjuerna varierade i längd, mellan 30 och 70 minuter.

Innan intervjun påbörjades informerade författarna om att både de och tolken hade tystnadsplikt. Därefter upprepades information som lämnats vid informationsmötet. Barnen tillfrågades om de hade några funderingar kring syftet med studien eller deras eget deltagande. Det poängterades att barnen inte behövde svara på frågor som de inte ville svara på eller prata om sådant som de inte kände för att prata om. Barnen informerades även om att de kunde få träffa författarna för ytterligare samtal om de önskade det efter avslutad intervju.

Tolk

För att genomföra intervjuerna använde sig författarna av tolk. Kontakten med tolken förmedlades genom BIV/BIS. Den tolk som användes var samma tolk som arbetade som tolk under den pågående lägerverksamheten.

Författarna träffade tolken en vecka innan intervjuerna påbörjades. Vid detta tillfälle informerades tolken om syftet och det tänkta upplägget av intervjuerna. Tolken informerades om vad en psykologisk kvalitativ intervju innebar och vilken typ av frågor som skulle kunna ställas till barnen.

Tolken var man och ursprungligen från Irak. Detta innebar att han hade samma ursprungsland som nio av de elva barnen. Under intervjuerna använde sig tolken av konsekutiv tolkning på arabiska och kurdiska, vilka var de språk som talades av barnen. Tolken hade stor erfarenhet av att tolka för barn och hade även innan lägerverksamheten arbetat inom BIV/BIS verksamhet. Eftersom tolken även arbetade som tolk under lägerverksamheten medförde detta att alla barnen kände tolken då intervjuerna påbörjades. Vissa av barnen talade flytande svenska, men tolken var ändå närvarande vid alla intervjuer för att finnas som stöd om barnet kände att det ville uttrycka sig på sitt hemspråk. Samma tolk användes även i kontakten med föräldrarna.

Intervjuare

Intervjuare var författarna, som båda är kvinnor, 28 år gamla och snart färdigutbildade psykologer. Ingen av författarna har utländsk bakgrund. Författarna har viss erfarenhet av samtal med barn och ungdomar från psykologutbildningen och praktiken som utfördes inom barn- och ungdomspsykiatri, respektive barn- och ungdomshabiliteringen.

Deltagare

Underlaget till denna studie bygger på material från intervjuer med elva flyktingbarn. Dessa barn var deltagare i en lägerverksamhet ordnad av BIV/BIS i en stad i södra Sverige. Nio av barnen kom ursprungligen från Irak och två kom från Libanon. Av barnen talade nio arabiska och två kurdiska. Vid intervjutillfället hade fyra av barnen vistats i Sverige i ungefär två år, och sju av barnen hade kommit för ungefär fem till sex månader sedan. Åtta av barnen som deltog i studien var flickor och tre var pojkar. Åldersfördelningen var sju till sexton år (se Tabell 1). Bland de barn som deltog fanns fem syskonpar och sex familjer representerade. Nio av barnen hade vid intervjutillfället fått permanent uppehållstillstånd i Sverige och två av barnen hade fått avslag.

Tabell 1. Deltagare

Namn	Ålder	Kön
Nisrin	7 år	Flicka
Yasmine	10 år	Flicka
Mariam	11 år	Flicka
Anissa	12 år	Flicka
Dalia	12 år	Flicka
Amir	12 år	Pojke
Farid	12 år	Pojke
Youssef	12 år	Pojke
Nadia	13 år	Flicka
Sanaa	16 år	Flicka
Leila	16 år	Flicka

Analys och bearbetning

Intervjuerna genomlyssnades och transkriberades ordagrant, hälften av vardera författare. Sedan lyssnade författarna enskilt igenom alla intervjuerna i sin helhet för att åter få en känsla för varje barn och intervju och för att få en helhetsbild av materialet.

De transkriberade intervjuerna analyserades i överrensstämmelse med principerna för IPA (Interpretative Phenomenological Analysis). Analysmetoden består av ett antal steg som leder forskaren till att identifiera teman samt integrera dessa teman i meningsfulla kluster (Willig, 2001). Det första steget i analysen innebär att läsa igenom den transkriberade texten. I detta steg görs även anteckningar som avspeglar forskarens initiala tankar och observationer, vilket är ett sätt att dokumentera intryck forskaren får vid första kontakten med texten. Dessa antecknas i den vänstra marginalen (Willig, 2001). Andra steget i analysen innebär att forskaren identifierar och namnger teman som kännetecknar olika sektioner i texten, vilka skrivs ned i högra marginalen (Willig, 2001). I det tredje steget listas de teman som identifierats i steg två, och forskaren tänker igenom hur de förhåller sig till varandra. Vissa teman kan till exempel forma naturliga kluster, medan andra har ett hierarkiskt förhållande till varandra. Klustren ges därefter provisoriska namn som beskriver innehållet. Forskaren rör sig i detta stadium cykliskt fram och tillbaka mellan listan av teman och texten (Willig, 2001). I fjärde steget görs en summeringstabell som innehåller klusternamnen och de underordnade temanamnen, citat som ger en bild av varje tema, samt referenser till var i texten de relevanta styckena kan hittas. Denna tabell ska endast innehålla de teman som säger någonting om det undersökta fenomenet, vilket

innebär att vissa teman som genererats i steg två tas bort (Willig, 2001). I det sista steget integreras de summeringstabeller som gjorts för enskilda deltagare till en lista av övergripande teman som avspeglar upplevelserna hos hela gruppen av deltagare (Willig, 2001). Även detta steg sker cykliskt genom att högre teman kontrolleras gentemot den ursprungliga texten. Denna integration leder till en lista av huvudteman som fångar deltagarnas delade upplevelse av det som undersökts (Willig, 2001).

Analysen i den aktuella undersökningen genomfördes i enlighet med de fem stegen i IPA. Det första och andra steget i analysen genomfördes separat av författarna. Därefter gjordes en jämförelse av författarnas individuella indelning av texten, för att därigenom erhålla viss kvalitetskontroll. Överensstämmelsen mellan författarnas indelningar var god. I de fall överensstämmelse inte fanns diskuterades innehållet i texten så att en gemensam indelning uppnåddes. Därefter utfördes det tredje och fjärde steget gemensamt av författarna. Detta gjordes genom att de stycken som uppfattats handla om samma tema sammanfördes, sorterades och delades in i kluster. Dessa provisoriska kluster gavs namn som beskrev deras innehåll. Därefter sammanställdes en summeringstabell innehållande klustren, deras tillhörande teman, var i texten dessa teman kunde hittas samt en kort beskrivning av innehållet i dessa teman (se Tabell 2). Under detta steg plockades några få teman bort som inte direkt relaterade till det undersökta fenomenet. Exempel på teman som plockades bort var ”bjuda på fika” och ”vår presentation och information kring intervjun”.

Tabell 2. Exempel på del av summeringstabell, steg 4 enligt IPA

Hemlandet		
Livet innan kriget	Var roligt, bodde tillsammans, alla var tillsammans, kompisar och skola	stycke: 8, 73

Efter att det fjärde steget i analysen genomförts med alla de transkriberade intervjuerna så utfördes det femte steget. I detta steg lades alla summeringstabeller ihop och sorterades igen så att övergripande kluster av teman och underordnade teman identifierades för alla deltagare. Utifrån steg fem sammanställdes sedan en summeringstabell för alla intervjuerna, som sedan blev underlag för det skriftliga resultatet (se Tabell 3).

Tabell 3. Exempel på del av summeringstabell, steg 5 enligt IPA

Hemlandet		
<i>Livet innan kriget</i>		
Generellt	Barn 1: det var jätteroligt, pappa hade en affär Barn 2: jag gick i skolan	stycke: 17, 18 stycke: 68
Släkt	Barn 1: roligt när släkt hälsade på Barn 2: alla bodde tillsammans, mycket kontakt	stycke 38 stycke 57

Etiska ställningstaganden

Genom hela undersökningen har hänsyn tagits till de forskningsetiska krav som tas upp i *Yrkesetik i psykologiskt arbete* (Øvreeide, 2003). Barnen och deras föräldrar informerades om att konfidentialitet skulle gälla genom hela undersökningen och att det barnen berättade om inte skulle kunna identifieras eller kopplas till ett enskilt barn eller en särskild familj. Data från intervjuerna med varje barn avidentifierades som ett led i detta. Vissa uppgifter har ändrats så att det inte ska vara möjligt att identifiera enskilda barn, syskon eller familjer i materialet. Under planerandet av undersökningen och under hela undersökningens gång har etiska frågeställningar diskuterats med handledaren och Kenjiro Sato, leg. psykolog vid TKT (Teamet för Krigs- och Tortyrskadade), vid BUP i Malmö. TKT har under hela studiens genomförande funnits med som remissinstans om det i intervjuerna med barnen skulle uppstå ett behov av en vidare kontakt.

Presentation av resultatet

Författarna vill värna om ett kvalitativt förhållningssätt i resultatredovisningen, därför redovisas inte det exakta antalet barn med siffror. Detta beror på att författarna inte vill förstärka det exakta antalets betydelse, utan vill framhålla att det är det enskilda barnets unika berättelse som eftersöks. För att förmedla omfattningen av olika aspekter i barnens berättelse används verbala uttryck istället för exakta siffror. Uttrycken skiljer sig åt beroende på om det är det totala antalet barn, eller om det endast är barnen från Irak som författarna syftar på.

För det totala antalet barn, elva stycken, används uttrycket ”alla”. Om man syftar på nio av dessa barn används uttrycket ”så gott som alla”. För att beskriva åtta till nio barn används uttrycket ”de allra flesta”. När det handlar om sju barn används uttrycket ”de flesta”. Fem till sex barn beskrivs med uttrycken ”många” eller ”flera”. Fyra barn beskrivs med uttrycket

”några”. Två barn beskrivs med uttrycken ”några få” eller ”ett par”. Ett barn beskrivs ibland med uttrycket ”något”.

Vad gäller barnen från Irak så beskrivs det totala antalet, nio barn, med uttrycket ”alla”. Sju till åtta av dessa barn beskrivs med uttrycken ”i stort sätt alla” eller ”nästan alla”. Fem till sex av dessa barn beskrivs med uttrycken ”många” eller ”flera”. Tre till fyra benämns med uttrycket ”några”. Åsyftas två av dessa barn benämns de med uttrycket ”ett par”.

RESULTAT

Resultatet utgörs av de temakluster med underordnade teman som framkommit i steg fem i analysen. Varje temakluster och tema inleds med en beskrivning och illustreras sedan med representativa citat och ibland med förklarande text. Författarna har använt så många citat som behövts för att alla aspekter från barnens berättelser kring varje tema ska täckas in. Citaten har till viss del bearbetats språkligt för att underlätta läsningen. Först presenteras de berättelser barnen gett om livet i hemlandet, sedan följer berättelser om flykten, därefter berättelser om livet i Sverige och sist barnens tankar om framtiden.

Barnens berättelser om livet innan kriget och goda minnen

Alla barnen från Irak berättade om goda minnen och upplevelser från sina liv i hemlandet, vilka mestadels handlade om hur det var innan kriget bröt ut. Ett framträdande tema i dessa berättelser var hur de mindes släktgemenskapen samt hur de mindes att det fanns en brytpunkt som orsakades av att kriget bröt ut. Berättelserna som barnen från Libanon gav skilde sig åt i detta avseende då de barnen beskrev att de inte mindes så mycket från livet innan kriget.

Så var livet innan kriget. Delar av de berättelser som barnen från Irak gav handlade om tiden innan kriget. De beskrev spontant att de hade roligt och levde bra. Minnena handlade om hur de lekte med kompisar och träffade släktingar.

”Det var jätteroligt, alltså, vi levde jättebra i Irak, pappa hade en lokal, en affär alltså, i en stad som heter X.” (Amir, 12 år)

”Jag gick i skolan i Irak och hade många kompisar, vi gick ut tillsammans och hade roligt.” (Nadia, 13 år)

”Jag lekte mest med mina kompisar, och träffade släktingar.” (Anissa, 13 år)

Goda minnen av släkt. Alla utom ett av barnen från Irak berättade om hur de i hemlandet hade nära relationer till släktingar och att de ofta bodde nära varandra eller tillsammans med en utvidgad familj. De beskrev hur de ofta var tillsammans eller hälsade på varandra. Dessa berättelser handlade om roliga och positiva minnen av när de var tillsammans, som de förknippade med livet i hemlandet.

”Goda minnen från Irak är när släktingar, farbror hälsade på, då var det jätteroligt.” (Farid, 12 år)

”När jag tänker på Irak så tänker jag på mina släktingar [---] jag tänker när vi träffades i vårt hus, dom satt och vi pratade med dem och sånt, det var roligt.” (Youssef, 12 år)

”Där i området var husen, vårt och våra släktingars hus, byggda på något sätt så nästan alla är tillsammans, nästan 24 timmar om dagarna hade vi kontakt [---] alltså, vi hade släktingar som bodde nära oss, så det var helt vanligt att vi sov hos dem, eller de kom till oss och sov, så relationerna var jättenära.” (Sanaa, 16 år)

”Vi hade ett hus, vi bodde där alla tillsammans förutom min syster som är gift [---] hon var hos sin man, alltså sådär, men de andra två bröderna som är gifta i Irak dom bodde alla där i huset [---] alltså vi satt alla tillsammans, vi skojade, vi pratade om allt möjligt.” (Nadia, 13 år)

Brytpunkt. När det gäller barnen från Irak så finns i några av deras berättelser en brytpunkt, ett liv före kriget då de levde bra och har goda minnen från, och ett liv efter krigets utbrott då det goda livet försvann.

”Innan Saddams fall så var det jättebra, vi hade jätteroligt i X, men efter det så kom terroristerna till staden, och så började det här att hota folk [---] där fanns i Irak många lekplatser, liksom tivoli och bassänger och sånt, innan Saddams fall, men sen efteråt det fanns inte sånt längre.” (Amir, 12 år)

”Innan kriget var vi tillsammans, vi hade roligt... men efteråt blev det så att var och en bor på sitt ställe... och jag vet inte var alla befinner sig, kanske bor de i norra Irak.”
(Leila, 16 år)

Barnens berättelser om livet under krigets hot

Barnen beskrev att de under kriget levde i en ständig rädsla för olika hot. Berättelserna skildrade specifika faror och hot som barnen tänkte på och oroade sig för under kriget i hemlandet. Ett tydligt tema bland barnen från Irak var berättelser om kidnappningar som i stort sett alla barn tog upp. De beskrev även rädsla för explosioner och bomber, och vissa berättade om hot som riktats mot föräldrar och andra familjemedlemmar. Några barn tog även upp hemska minnen av skottlossning och att ha sett döda människor.

Att leva under hot – kidnappningar. Det hot som nästan alla barnen från Irak beskrev som starkast var risken för att de själva eller någon annan i familjen skulle kidnappas. Alla förutom ett av dessa barn kände eller kände till något barn i deras närhet som kidnappats. Två barn berättade även om vuxna som kidnappats. De skildrade en ständig oro för att kidnappningarna skulle drabba dem.

Flera av barnen beskrev att det var terrorister som kidnappade och att de gjorde det för att pressa familjerna på pengar. Berättelserna visade att barnen upplevde att kidnappningsrisken var förknippad med ett dödshot. Flera barn berättade att kidnapparna, trots att familjerna betalade lösensumman, ibland dödade den kidnappade, eller att den kidnappade dödades när lösensumman inte kunde betalas av familjen.

”En gång i skolan så kom terroristerna... och dom tog en elev... de kallade på honom, dom har sagt att dom ska ge honom lite frukt och andra grejer... så... och sen efteråt dom... alltså dödade honom.” (Farid, 12 år)

”När vi gick ut från skolan sa mamma och pappa att vi skulle... alltså där vid skoldörren skulle vi vänta... där hade vi två poliser som hade AK 2000 (maskingevär)... dom skulle skydda oss... för att man, man blir ganska lätt kidnappad i Irak.” (Youssef, 12 år)

”Det är inte bara min bror, det är jag också som är hotad av kidnappningar, de brukar komma och ta flickor och pojkar, alltså ungdomar, och de ber om, hotar, om pengar och

sånt, alltså, de vill ha. Men trots att det är många familjer som har betalt den summan som terroristerna krävde, ändå dödar de dem, dessa ungdomar, och kastar dem, det finns en flod i Bagdad, de kastar kropparna i floden.” (Sanaa, 16 år)

”Ja, alltså, det är en som bodde nära oss... och han var alltså kompis till min bror, han blev kidnappad och sen de bad om pengar, inom tre dagar... sen de har fått från sjukhuset, ett meddelande om att 'kom och se om ert barn är med bland dom som blivit mördade', så mamman har gått och sett, de visar bilder på dem som blivit mördade och finns i sjukhuset, alltså där i... så hon har sett bilden av hennes, alltså sonen, har blivit skjuten i huvud och nacke, så det var han där.” (Sanaa, 16 år)

”Pappa var rädd att vi skulle kidnappas, så vi bestämde oss för att flytta, situationen var inte sån att man lever där... i Irak, det är svårt... nästan alla är hotade.” (Nadia, 13 år)

”Jag var orolig för kidnappningar, för alltså, den platsen vi bodde i, det hände många kidnappningar där... min kompis bror har blivit kidnappad och hans pappa har också blivit det... alla föräldrar var jätteeroliga för att deras barn skulle kidnappas.” (Leila, 16 år)

”Jag tyckte inte om att leva i kriget för de kidnappar och skjuter folk. [---] En pojke som bodde nära kidnappades... de dödade honom.” (Dalia, 12 år)

Ett barn berättade om att det själv bevittnat en kidnappad och mördad vän:

”Jag hade en kompis, som var nästan 12-13 år, så det är terroristerna som har kidnappat honom, och sagt till föräldrarna att de, alltså, ska ge pengar till dem, annars de kommer döda honom... men den där familjen var fattig, de hade inte pengar... så de hade mördat barnet, och sen de har lämnat honom i en påse, och lämnat honom, alltså nära, alltså, de bodde nära oss... så det är jag och en annan kompis som har sett, alltså hittat den här påsen, med blod och allt [---] i påsen, de har tagit av alltså, huvudet... de har halshuggit honom... och lagt huvudet nära benen [---] så vi tog honom, kroppen, och bar honom och lämnade till hans familj.” (Amir, 12 år)

Att leva under hot – bomber, explosioner och minor. Barnen beskrev även andra hot än kidnappningar som påverkade deras vardag under kriget. Nästan alla barn från Irak beskrev hur

deras vardag på olika sätt präglades av rädsla för explosioner och minor, eller av bombanfall från luften.

”Jag kommer ihåg krigsflygplanen över staden... vi var rädda... vi gömde oss inne i huset... när flyglarmet tjöt.” (Farid, 12 år)

”Jag har bara varit med om RPG-7 (handburet raketdrivet granatvapen) två gånger, första gången blev jag jätterädd, den lät högt.” (Youssef, 12 år)

”Pappa brukade hämta och lämna mig i skolan [---] en gång hände det när pappa skulle hämta mig [---] han blev försenad, precis innan han kom exploderade en bomb nära skolan... det var bra att han inte var i tid, annars hade han blivit träffad.” (Sanaa, 16 år)

”En gång alltså föräldrarna var inte hemma och vi, bara jag och min syster, var tillsammans och då det hände att det exploderade i någon bil, och alla fönstren och glasen gick sönder utifrån [---] så det var ganska nära och det var mycket, vi blev jätterädda av den... det var en jättestark explosion [---] vi var jätterädda och alltså vi gick upp på taket, genom trapporna... sen så av rädslan, vi gick upp och kom ner, gick upp och kom ner... vi tittade litegrann, sen blev vi rädda att kanske det händer någon explosion igen så vi gick ner...” (Nadia, 13 år)

”Jag var rädd för tidsinställda bomber i bilar som exploderade en viss tid [---] det hände också att de la ut minor på vägen till och från skolan, så vi var rädda för det.” (Nadia, 13 år)

”Jag kommer mest ihåg det här med bomberna och sånt... och minor som finns på gatorna [---] Jag var rädd när jag hörde bomberna, jag brukade gömma mig.” (Anissa, 12 år)

”Jag var rädd för explosioner [---] en gång var det en jättestor explosion i en affär nära där vi bor, det var jättenära, så vi blev jätterädda, min syster och hennes man var nära den platsen så vi blev jätteoroliga för dem.” (Leila, 16 år)

Att leva under hot – skottlossning och hot mot föräldrar. Vissa av barnen berättade om andra hot, så som skottlossningar och hot mot föräldrar. Ett par barn tog upp hur de sett skottlossning eller människor skjutas ihjäl i kriget.

”En gång alltså jag skulle till stan och köpa bröd och sånt, så då började kriget alltså, skjuta varandra och sånt, jag sprang hem, så alla folk var rädda och sånt, och när jag kom fram så var mamma helt rädd och pappa med...” (Mariam, 11 år)

”Under kriget var första gången jag såg, jag såg döda... jag blev rädd!” (Mariam, 11 år)

”Det hände en gång att jag tittade ut genom fönstret, där var en man som hade en lastbil... så dom, terroristerna, dom har tagit hans bil och dom har dödat honom. Och vi kollade genom fönstret... dom sköt honom i munnen, med en pistol i munnen alltså [---] vi gick ut med pappa, för att titta på kroppen... det var nästan framför dörren, så vi har sett, vi har också sett kroppen... efter det jag var rädd nästan varje dag.” (Anissa, 12 år)

Vissa barn beskriver direkta hot som riktats mot deras föräldrar av olika anledningar:

”Några sa till min pappa, om du inte slutar jobba, vi dödar dig” (Youssef, 12 år)

”Pappa hade en affär, sen när terroristerna kom, gick de till pappa och tvingade honom att lämna staden, annars vi kommer att bli mördade [---] de som har pengar, eller är rika litegrann, de tvingar dem att ge pengar till terroristerna, och om någon inte vill eller vägrade, de, alltså hotade honom till livet.” (Amir, 12 år)

”Vi var rädda att något skulle hända pappa, han har ett namn som låter som ett namn tillhörande X (en annan religiös grupp) och vi var rädda för de (den egna religiösa gruppen) skulle göra någonting med pappa [---] två gånger har de tagit bilar från oss, några män som var välklädda har liksom kommit in i bilen och tagit pappa till ett ställe med pistol mot hans huvud... efter det blev pappa rädd.” (Sanaa, 16 år)

Barnens berättelser om vardagen under kriget

I barnens berättelser fanns beskrivningar av hur vardagen under kriget såg ut och hur livet påverkades av att leva under de hot som kriget förde med sig. I dessa berättelser framträdde några olika teman. Barnen beskrev hur de stannade inne av rädsla för att gå ut, och att detta ofta

ledde till att de inte gick i skolan. Berättelserna skildrade även hur det kunde vara svårt att få tag på förnödenheter under kriget. Något barn berättade dessutom om hur krigets vardag medförde att man vände sig vid sådant som inledningsvis var skrämmande, och ett annat barn beskrev att kriget för hennes familj innebar en flykt inom landet.

Stannade inne, brist på förnödenheter. Många barn beskrev hur de på grund av kriget och dess faror mest höll sig inomhus och undvek att gå ut. Ett par barn tog även upp hur kriget ledde till svårigheter att få tag på förnödenheter då många affärer höll stängt och varupriserna steg, eller hur de fick passa på att försöka få tag på mat när det var lugnare perioder. Ett barn beskrev den roll han och hans ena syskon fick ta på sig för att skaffa mat till familjen.

”Man fick inte gå ut på balkonger och sånt.” (Nisrin, 7 år)

”Vi brukade leka inomhus, och jag försökte göra det roligt för mina syskon [---] för vi väntade hela tiden på det här, när vi skulle flytta och komma till Sverige, och det här skulle ta slut.” (Amir, 12 år)

“Jag gick inte ut från huset [---] bara i telefon pratade jag med mina kompisar.” (Sanaa, 16 år)

”Vi var mest hemma, inne, men då och då, när det blir lite bättre, och terroristerna är borta från platsen och så, så kanske vi har gått ut och köpt grejer och samlat, alltså för en månad eller två månader, för att sen om terroristerna kommer tillbaka, så vi ska vara inne och ha mat och sånt [---] det är jag och min bror som gick ut och köpte grejer.” (Amir, 12 år)

”Där fanns inga affärer där vi bodde, alltså de vågade inte öppna affärer, så vi bakade inne och sånt, vi har en morfar som hela tiden gjorde bröd till oss [---] det fanns inte, det var brist på mat och sånt [---] det var jättedyrt allt, det fanns inte ström, el.” (Sanaa, 16 år)

Frånvaro från skolan. Många barn beskrev särskilt hur de faror och hot som de levde under påverkade skolgången. Flera barn berättade att de ofta var frånvarande eller helt slutade gå i skolan för att de inte vågade gå dit. De barn som fortsatte gå till skolan beskrev hur de och hela familjen var rädda, särskilt när de gick till och från skolan.

”Vi hade mycket ledighet och sånt på grund av kriget.” (Mariam, 11 år)

”Vi var där i två år i staden, samma stad, men jag kunde inte gå i skolan under den tiden, det fanns en vi känner som terroristerna har kidnappat [---] så skolan kontaktade mamma, för jag gick inte till skolan, så vi berättade att vi vågar inte.” (Amir, 12 år)

“Vi slutade gå till skolan, alltså, vi var rädda.” (Farid, 12 år)

”Det var jättesvårt, hela familjen var rädda när jag var på väg från hemmet till skolan eller tillbaka [---] då brukade vi vara frånvarande, vi gick inte till skolan [---] bara när vi hade proven [---] det hände att lärarna själva eller skolan, när det blir ett, amerikanerna kommer eller någonting sånt, så brukar de säga till oss, ’kom inte idag’.” (Sanaa, 16 år)

”Vi var rädda när vi gick till skolan, hem och tillbaka [---] hela tiden var jag rädd för bilar som exploderade och sånt emellan.” (Nadia, 13 år)

Vande sig. Ett barn från Irak beskrev hur han upplevde att han och andra vande sig vid krigets vardag.

”Innan så var alla rädda och gömde sig i huset, men sen när de hörde skott och sånt var det bara vanligt [---] och när det blev bomber och jorden skakade, så brydde ingen sig. [--] Granatkastare hörde man jättemycket, alltså *boom boom*, och när det var nära brukade jorden skaka [---] alltså inga av oss var rädda för dom [---] vi var vana vid det.” (Youssef, 12 år)

Flykt inom landet. Ett barn beskrev hur familjen på grund av kriget levde på flykt inom landet, vilket präglade livet och vardagen.

”När det första anfallet började, då de bombarderade Bagdad, blev vi tvungna att flytta från Bagdad till norra Irak [---] jag tänkte då att kanske det är sista gången jag ser Bagdad igen, jag var jätteledsen, nervös [---] efter det, i norra Irak, så började markanfallet, med mer soldater, USA: s allians alltså, de kom ner och dom gick in i husen i den byn där vi bodde, de kontrollerade vad som finns där och så [---] sen vi flyttade till en annan by [---] där det är mer X (annan religion) som bor i byn, så där var det lite lugnare att leva, men det var jättedyrt och så [---] så sen vi flyttade igen tillbaks till Bagdad [---] när vi

återvändande till Bagdad från norra Irak blev det mycket, det började ett anfall, bombardering med raketer, vi stannade på en plats en dag och sen fortsatte vi vidare till en annan by, sedan blev det lite krig och sånt nära, miliser, vi stannade i två dagar, sen fortsatte vi till Bagdad [---] när vi gick in i Bagdad och gick till vårt hus, vi såg att allt, fönstren är sönder... mamma började gråta... jag blev jätteledsen för huset och grejerna vi hade [---] så vi bodde hos en släkting, ett tag tills vi renoverade huset.” (Sanaa, 16 år)

Barnens berättelser om flykten

I sina berättelser skildrade barnen sina upplevelser av flykten. I dessa berättelser framträdde teman som handlar om barnens förståelse av orsaken till flykten och beskrivningar av hur flykten gick till.

Varför de flytt. De flesta av barnen skildrade i sina berättelser sin förståelse av orsaken till att de lämnade sitt hemland, och de knyter samman orsaken med olika faktorer kopplade till livet under kriget. Vissa barn beskrev endast att flykten berodde på kriget, andra beskrev att det berodde på att man saknade trygghet i hemlandet och andra tog upp att det var på grund av terroristerna och risken att de skulle kidnappas. Ett par barn tog upp att de under flykten inte visste att de skulle lämna hemlandet för gott.

”Vi flyttade hit på grund av kriget.” (Anissa, 12 år)

”Det var för terroristerna alltså...” (Farid, 12 år)

”Min bror blev hotad att de skulle ta honom, mamma blev rädd [---] så mamma bestämde sig `nej, vi ska flytta´ [---] det var på grund av detta vi flyttade.” (Sanaa, 16 år)

”Pappa var rädd att vi skulle kidnappas, så vi bestämde att vi skulle flytta [---] situationen var inte sån alltså att man lever där.” (Nadia, 13 år)

”Vi flyttade för att vi var rädda och det finns ingen trygghet, hela tiden, alltså, föräldrarna var rädda att någon skulle kidnappa mig och mina syskon.” (Leila, 16 år)

”Jag vet inte när vi bestämde att åka, på kvällen sa bara mamma `kom vi går ut´, hon sa inte vart vi skulle åka.” (Yasmine, 9 år)

”Jag visste inte om varför vi skulle åka, bara att vi skulle åka, att vi skulle ha semester.”
(Youssef, 12 år)

Hur flykten gick till. De flesta av barnen berättade om att en förälder åkte i förväg till Sverige för att söka asyl. När föräldern fått uppehållstillstånd kom resten av familjen. Detta innebar långa separationer där barnen levde utan en förälder under ett till två års tid. En av de irakiska familjerna reste dock tillsammans hela familjen till Sverige. Barnen från Libanon reste med en av föräldrarna till Sverige, medan den andra föräldern var kvar i hemlandet.

”Pappa flyttade till Sverige och han fick uppehållstillstånd, och sen på anknytning vi har kommit till Sverige.” (Amir, 12 år)

”Det är pappa som först flyttade till Sverige, och vi stannade i Irak [---] nästan ett och ett halv år var han här, sen fick han uppehållstillstånd.” (Anissa, 12 år)

”Från början var det pappa som kom hit, han reste till Sverige, sen han kom tillbaka och tog oss från Syrien hit [---] naturligtvis längtade vi efter honom, efter pappa.” (Nadia, 13 år)

”Det var jättesvårt, i början flyttade vi till Syrien, tillsammans med farbror [---] sen min mamma flyttade till Sverige [---] och vi stannade i Syrien i ett och ett halvt år tills vi fick uppehållstillstånd, sen vi har kommit till Sverige tillsammans [---] vi saknade mamma mycket [---] jag grät.” (Sanaa, 16 år)

Flera av barnen från Irak hade rest till Sverige via ett annat land och beskrev hur den resan gått till och hur de upplevt denna. Några av de barnen bodde i ett annat land en längre period medan de väntade på att föräldern i Sverige skulle få uppehållstillstånd.

”Flykten var inte lätt alltså [---] vi tänkte så, om vi skulle kunna resa utan problem så är det bra, men vi undrade om vi verkligen skulle kunna resa utan problem [---] min farbror hade en bil så han har tagit oss till Syrien [---] under resan tänkte vi mycket på om vi skulle behöva vara i den här faran länge.” (Farid, 12 år)

”Det var inte så svårt, vi flyttade från Bagdad till Syrien [---] vi bodde där tillsammans med morbror och hans familj [---] då och då det hände att vi åkte tillbaka till Irak, och

min syster har också besökt oss i Syrien [---] jag tyckte det var jätteroligt att åka tillbaka, åka till Bagdad och komma tillbaka.” (Nadia, 13 år)

Barnens berättelser om att komma till Sverige

Barnens berättelser skildrade på olika sätt deras upplevelser av att komma till Sverige. Många berättade i samband med detta hur de upplevde en glädje över att återförenas med den förälder de varit separerade ifrån. En del tog även upp hur det var svårt att skiljas från familj som lämnades kvar i hemlandet eller i det land där man vistats innan resan till Sverige. Berättelserna om att komma till Sverige handlade för vissa barn om deras första upplevelser och intryck av landet.

Att återse och skiljas. För de flesta av barnen innebar flytten till Sverige att de kunde återförenas med föräldrar som rest till Sverige före barnen för att söka asyl. För ett par barn innebar resan till Sverige separation från en av föräldrarna, men även ett möte med släktingar i Sverige som de aldrig tidigare träffat. Några barn beskrev hur det var svårt att lämna kvar familj i hemlandet, vilket skildras närmare under temat: *Barnens berättelser om hur de förhåller sig till släkt och vänner i hemlandet.*

”Det var roligt att komma till Sverige och få träffa pappa.” (Anissa, 12 år)

”Jag träffade mamma igen i Syrien, när hon kom tillbaka för att hämta oss... mamma hade bett pappa att inte säga till mig och mina syskon, men pappa kunde inte hålla sitt löfte, han berättade, och tog med oss till flygplasten... vi väntade på mamma när hon kom, det var jätteroligt.” (Sanaa, 16 år)

”Pappa är kvar. [---] När jag kom till Sverige var första gången jag träffade farfar och mina kusiner.” (Mariam, 11 år)

Mötet med Sverige. Några barn skildrade i sina berättelser hur de upplevde att flytta och möta ett nytt land som var annorlunda.

”Jag ville inte flytta från Irak [---] för jag visste ingenting om Sverige, om hur man lever här... [---] när jag kom till Sverige var det jättefint.” (Anissa, 12 år)

”Där var varmt, och här är kallt [---] och det här att jag inte kunde språket, det var svårt [---] alltså, jag förstår ingenting när folk pratar, jag visste inte vad det handlar om, vad händer omkring mig...” (Mariam, 11 år)

”I början tänkte jag att jag bara ville resa tillbaka till Irak... för det var tråkigt här i Sverige innan jag var kompis med någon.” (Youssef, 12 år)

”När jag kom till Sverige tänkte jag att allt är slut med kriget [---] jag tänkte att för föräldrarna också, familjen, det har underlättat för dem.” (Leila, 16 år)

”Det kändes lite konstigt att komma till Sverige... läskigt också, för det är ett annat land, och jag var lite rädd också [---] det var första gången i mitt liv som jag reste till ett land som var långt borta från Irak.” (Yasmine, 10 år)

”Jag tyckte om att komma till Sverige [---] det var jätteroligt att leva här och så” (Nadia, 13 år)

För ett annat barn som trodde att resan till Sverige var semester, innebar mötet med Sverige även att barnet för första gången fick reda på att det inte skulle återvända till hemlandet.

”När jag fick reda på att det inte var semester kände jag att jag skulle sakna dem, alla mina släktingar, men det var ändå bra [---] när jag fick reda på att terroristerna hotat pappa sa jag bara `tack gud att vi får bo här´ [---] men det hade varit roligare om jag fortsatte tro att det var semester...” (Youssef, 12 år)

Barnens berättelser om synen på Sverige och hemlandet

Barnen skildrade i sina berättelser hur de såg på Sverige och att leva här. Ofta gjordes jämförelser med hur det var i hemlandet. Ett framträdande tema i flera av barnens beskrivningar handlade om trygghet. Barnen beskrev hur detta var något de saknade i hemlandet, men som de funnit i Sverige. Ett par barn beskrev hur trygghet för dem innebar frihet att kunna röra sig ute som de ville. I stort sett alla barnens berättelser skildrade en mycket positiv syn på Sverige och livet här. När det gällde synen på hemlandet skiljde sig berättelserna till viss del åt. Ett par av barnen berättade att allt var dåligt med hemlandet och att de inte kunde se något bra med det. De flesta barn beskrev dock att det enda de såg som negativt med hemlandet var kriget eller att

tryggheten saknades där. Ett fåtal barn skildrade tankar kring vad som var bättre i deras hemland jämfört med Sverige.

”Jag tycker Sverige är bra.” (Nisrin, 7 år)

”Det bästa med Sverige är allt... i skolan, fröknarna är jättebra... inget krig [---] inget är dåligt med Sverige.” (Mariam, 11 år)

”Det bästa med Sverige är skolan och det att vi går ut, nästan allt alltså [---] jag har inte sett något som inte är bra med Sverige.” (Amir, 12 år)

”Jag tycker om allt med Sverige, om det är fint är det bra [---] det mesta är bra [---] allt är dåligt i Irak, det finns inte något som är bra. [---] Jag är inte orolig längre eftersom vi har kommit hit.” (Farid, 12 år)

”Det är bra här i Sverige, och det är tryggt, och det är bara det att det är lite kallt och så... men det viktigaste för mig är mina studier... och det är bra att familjen och allt är tillsammans.” (Sanaa, 16 år)

”Här känner jag mig trygg, och så är det bra här [---] i hemlandet är det krig.” (Yasmine, 10 år)

”Allt är fint med Sverige [---] ingenting är dåligt, allt är jättebra. [---] Det värsta med Irak var kriget, innan det var det tryggt.” (Anissa, 12 år)

”Allt är bra här i Sverige. [---] Nästan allt är bra i Irak också ... om det blir trygghet så.” (Dalia, 12 år)

”Det är tryggheten som är det bästa med Sverige. [---] Alltså här är man trygg, man kan gå ut hur som helst, hur man vill, och där på andra platser, där som man inte är trygg, kan man inte gå ut fritt alltså... [---] Alltså det fanns inget störigt eller sånt i Irak, men det är bara det här, att tryggheten fanns inte... [---] det är bara det att det skulle bli krig i Irak...” (Nadia, 13 år)

”Det bästa med att bo i Sverige är tryggheten [---] att det inte finns rädsla... att man går ut, att man är trygg och man kan gå fritt [---] så var det inte Irak sista tiden.” (Leila, 16 år)

De allra flesta barnen hade inget negativt att säga om Sverige och att vara här. Ett fåtal tog dock upp reflektioner i sina berättelser kring vad som var bättre med att leva i hemlandet. Dessa berättelser handlade om en saknad av liv och tempo och den gemenskap sättet att leva på i hemlandet gav, samt om att i hemlandet kunna göra sig förstådd och slippa känna sig som en främling.

”I Irak är att det alltså, det var liv, det fanns tempo och liv där... här i Sverige är det skitlugnt, det finns inte så mycket liv [---] jag känner att det är tråkigt när jag går ut på gatan i Sverige och... i Irak skulle dom ha gjort fester och sånt [---] jag tänker att varför är svenskarna så tråkiga, det var ju konstigt.” (Youssef, 12 år)

”Här alltså, här bor inte så många släktingar... och i Irak, det som skiljer sig mellan Sverige och Irak är att många släktingar bor i Irak... och man känner att man bor i sitt land, här alltså, trots allt, man känner att man är främmande.” (Nadia, 13 år)

”I Irak åtminstone var det samma språk som man hade [---] alla förstår dig... men här måste man lära sig ett nytt språk. Det är lite svårt, uttalet är lite svårt... inte allt som man säger förstår andra, trots att man har lärt sig ett ord, men kanske man uttalar det på ett sätt som den andra framför dig inte förstår [---] man har den här känslan att man kan ingenting här... man är inte kunnig [---] speciellt om den man pratar med, man känner inte honom eller henne.” (Nadia, 13 år)

”Det är bättre alltså, att bo som vi gjorde i Irak, än att leva ensam, varje familj för sig [---] nu var och en bor på sitt ställe, borta från varandra.” (Sanaa, 16 år)

Barnens berättelser om livet i Sverige

Barnens berättelser om sina liv och vardagen i Sverige handlade om hur de bodde, skolan, vänner och vad de brukade göra på fritiden.

Fritid och vardag. Barnens berättelser om livet i Sverige och vad de gjorde på dagarna skildrade en vardag som man kan tänka sig liknar det flesta barns fritid och intressen. Barnen beskrev till exempel att de lekte och umgicks med kompisar, lekte med sina syskon, gick ut, promenerade, spelade fotboll, spelade dataspel, ritade och målade, sjöng och spelade musik, gick till simhallen, samt tittade på TV.

”Jag tycker om mina kompisar [---] vi spelar fotboll och vi går omkring, promenerar [---] och jag går ut och spelar fotboll med mina bröder.” (Farid, 12 år)

”Jag gillar att spela dataspel, jag gillar sådana krigsspel... att ta över ställen och så.” (Youssef, 12 år)

”Jag brukar titta på TV, och oftast gå ut och leka med mina kompisar [---] vi pysslar och leker med mina kompisars kusiner.” (Yasmine, 10 år)

Skolan. Alla barnen berättade att de tyckte om skolan och de skildrade att den spelade en viktig roll i deras liv. Sju av barnen gick i förberedelseklass och hade gått i skolan i Sverige mellan en och en halv månad och fem månader. Fyra av barnen hade gått längre tid i skolan i Sverige och börjat i den ”vanliga” skolan. Barnens berättelser skiljde sig till viss del åt. De barn som nyligen börjat skolan beskrev skolan i enbart positiva ordalag och berättade att det var roligt att träffa nya kompisar och lära sig svenska. De barn som gick i vanlig skola hade en mer skiftande bild och beskrev även mobbning och motsättningar mellan olika grupper och nationaliteter.

Barn som gick i förberedelseklass:

”Jag tycker om den här klassen, för jag har många kompisar där i klassen.” (Amir, 12 år)

”Jag tycker om skolan, det är bra det här att man lär sig språket.” (Nadia, 13 år)

”Jag tycker om att gå i skolan [---] Skolan i Irak var rolig, men det är roligare här i Sverige.” (Anissa, 12 år)

Barn som gick i vanlig skola:

”I IK klassen (förberedelseklass) så hittade jag kompisar direkt, och i femman (vanlig skola) så tog det typ, tre månader, kanske fyra, det tog ganska mycket tid” (Youssef, 12 år)

”Det är något konstigt i min klass... alla araber brukar bråka med mig, brukar vara ovänner med mig, men svennarna dom brukar vara kompisar med mig, de brukar leka med mig och sånt [---] alltså araberna i min skola dom brukar inte tycka om svennar... alltså dom fattar inte, dom klagar alltid på vad de gör, hur de skojar och sånt [---] dom tycker det är konstigt och så dom hatar svennar för det [---] när de säger så tycker jag: alltså de fick ju bo här i Sverige, dom skulle inte prata så om svenskar. [---] Alltså alla i klassen hatar araberna, för dom är störiga [---] alltså innan brukade jag bråka med mina svenska kompisar, och när jag blev kompis med dem så frågade jag dom varför de bråkade med mig, då sa de för att araberna i klassen störde dem, alltså bara för att jag var arab så ville de inte vara min kompis [---] alltså varje gång en arab kommer så blir han kompis med de andra araberna [---] så när han blir kompis med araberna så vill han bara göra som dom gör, så han börjar bråka och sånt [---] jag vill bara inte bråka.” (Youssef, 12 år)

”Dom retar mig ibland, dom säger `du känner dom och dom´... alltså jag blir arg på dom, dom bara säger och dom har fel!” (Mariam, 11 år)

”Jag och mina kompisar bråkar jämt, varje rast [---] jag bråkar bara med ena [---] alltså, de springer bara ifrån mig och så [---] jag vet inte varför [---] jag blir irriterad.” (Yasmine, 10 år)

Boende. Alla barn berättade att de bodde tillsammans med hela eller delar av sin familj. Några barn bodde även tillsammans med andra släktingar. Barnens berättelser visade att de allra flesta bodde i hus i hemlandet och de hade egen säng och ibland ett eget rum. Här i Sverige bodde de i lägenhet och hade inte lika mycket plats. Ett barn berättade att de var mycket trångbodda och hur det var ansträngande att bo så.

“Jag har inte eget rum här i Sverige, i Irak hade jag det, men här i Sverige har vi bara ett rum och alla sover tillsammans.” (Anissa, 12 år)

”Det är jobbigt att bo med släktingarna, de bara skriker ‘håll tyst’, ‘vi behöver sova’, ‘rör inte den här’ och mina syskon leker [---] många gånger när det är vinter så vill dom sova, så vi går ut när det är snö [---] en gång så var det nio på natten [---] vi fick gå ut för att det skulle vara tyst. [---] Jag, mamma och mina två syskon sover ihop i bäddsoffan i vardagsrummet.” (Mariam, 11 år)

Barnens berättelser om hur de förhåller sig till släkt och vänner i hemlandet

Alla barnen berättade att de hade någon eller några släktingar i Sverige, men att de flesta var kvar i hemlandet. Ett tema som var tydligt närvarande i barnens berättelser om livet i Sverige var relationen till de familjemedlemmar, släktingar och vänner som fanns kvar i hemlandet.

Så gott som alla barn tog upp att de på olika sätt tänkte på eller saknade familj, släkt och vänner som fanns kvar i hemlandet. Flera barn beskrev saknad av specifika familjemedlemmar och även hur de saknade den gemenskap och det nära liv de levde tillsammans med släktingarna. De tre äldsta barnen beskrev också en saknad efter vänner. Många barn skildrade i sina berättelser den oro de hade för att något skulle hända familjen och vännerna som fanns kvar i hemlandet och flera berättade även om att föräldrarna oroade sig mycket för detta.

Barnen skildrade olika sätt att hantera saknaden och oron på. Till exempel beskrev två av barnen att de försökte hantera saknaden och oron genom att undvika att tänka på den, medan några berättade om en önskan att familjerna skulle återförenas. Denna önskan beskrevs dock som svår av ett par barn eftersom en reell återförening var näst intill omöjlig. Något barn berättade att tankarna på dem som fanns kvar i hemlandet dessutom väckte känslor av skuld då man lämnat släktingar och familjemedlemmar i en svår situation.

”Min farmor och farfar är kvar, så jag tänker på dem... om det händer nånting... jag är orolig att något ska hända” (Mariam, 11år)

”Jag tänker mest på min syster som är kvar, hon bor ensam där, vi tänker på henne jättemycket, hon är ensam, hon har ett litet barn, vi är oroliga för hur hon ska klara sig, om något ska hända henne [---] hon kan inte gå ut, är inte fri där och kan inte göra

allt...[---] det är svårt alltså, vi kan inte åka tillbaka och hon kan inte komma [---] hela familjen är jättepåverkade av det.” (Leila, 16 år)

”Jag saknar mina släktingar [---] jag är orolig för dem och för att det kanske händer dem nånting.” (Farid, 12 år)

”Jag saknar mina vänner i Irak och jag är orolig att något ska hända dem... men jag kan inte göra något åt det [---] jag brukar tänka på det och när jag är med vänner brukar jag prata om det [---] jag hoppas, kanske, att vi ska samlas igen, och träffas.” (Leila, 16 år)

”Mina föräldrar brukar prata om Irak, men inte kriget och sånt, de pratar om släktingar.” (Amir, 12 år)

”Jag har jättemånga släktingar kvar i Irak [---] vi brukade träffas jättemycket, jag saknar dem jättemycket. [---] Men mamma och pappa pratar om folk som dör och sånt [---] jag bryr mig inte, jag bara sticker...[---] när dom snackar om sånt brukar jag gå iväg och spela dataspel.” (Youssef, 12 år)

”På natten brukar jag drömma om när vi var tillsammans med våra släktingar, vi lekte tillsammans [---] jag tycker om att drömma det [---] jag saknar dem [---] när jag saknar dem händer det att jag ringer dem, och så går jag och tittar på foton vi tagit tillsammans [---] när jag tittar på bilderna kommer jag ihåg dessa tider, då vi var tillsammans och så, just dessa stunder som vi tagit bilden.” (Dalia, 12 år)

”Jag längtar efter dessa dagar, då vi var tillsammans [---] med mina syskon som är kvar [---] om dom levde här hade det kanske blivit jätteroligt, ingenting hade fattats om dom var här...” (Nadia, 13 år)

”Jag saknar min moster [---] när jag saknar henne brukar jag försöka glömma det” (Yasmine, 10 år)

”Alltså släktingarna som är kvar ville inte att vi skulle åka och lämna dem ensamma kvar, så när vi flyttade sa vi inte 'hej då' till dem, för att de inte skulle bli arga och så [---] jag känner skuld, de är jättesvårt för dem att leva där.” (Sanaa, 16 år)

Barnens berättelser om hur de förhåller sig till det negativa i hemlandet

Barnens berättelser skildrade olika sätt som barnen förhöll sig till och påverkades av det negativa som de varit med om i hemlandet.

Att tänka på det som hänt. Nästan alla barnen från Irak beskrev att de inte tänkte så mycket på det de varit med om i hemlandet. Trots detta visade några av barnens berättelser att de ändå tänkte på det ibland och ett par barn beskrev att de brukade tänka på det som hänt i hemlandet. Några barn skildrade att de förhöll sig till det som de varit med om som att det var något som hänt i hemlandet, men att de nu hade det bra och därför inte tänkte på det.

”Då och då tänker jag på det som hände i Irak, men inte så mycket [---] jag tänker så att allt som hände i Irak och så, det är borta nu... och nu lever jag här, och här är det inga problem alls nästan.” (Farid, 12 år)

”Nej alltså jag tänker inte så mycket på det... det är bara så att jag hade en rädsla hela tiden under ett tag, men nu när jag har kommit hit så är det inget, alltså jag tänker inte så mycket på sånt.” (Leila, 16 år)

”Jag tänker inte på det nu alltså [---] när tankarna kommer så tänker jag på dom, då dom inte kommer så jag tänker inte på dem. [---] Jag vet inte om mina syskon tänker på det, fast innerst inne är jag säker på det... för att om jag tänker på det, då tänker dom också på det.” (Anissa, 12 år)

”Jag tänker på allt som hände [---] när jag minns så tänker jag på det [---] jag tänker alltså så: att det är bra att jag är här nu [---] tankarna kommer av sig själv, jag vill inte tänka på det men det kommer ändå... alltså jag tänker inte så mycket, bara när jag vill sova, då tänker jag lite grann på det... det här liksom, tills jag sover... det är mycket alltså, det är så svårt.” (Dalia, 12 år)

“Jag tänker ofta på hur vi levde, hur det blev, och hur vi lever nu.” (Sanaa, 16 år)

Att försöka glömma. Några få barn berättade om hur de hanterade svåra minnen från hemlandet genom att på olika sätt försöka glömma.

”Jag tänker inte så mycket på det (en svår upplevelse)... men jag tänker också på det hela tiden [---] jag gör mitt bästa för att glömma det, och det ska gå bort, men det är svårt, jag kan inte [---] för att glömma så antingen går jag ut, eller spelar fotboll, eller tar en huvudvärkstablett.” (Amir, 12 år)

”Alltså jag leker med min bror, och andra syskon så... vi går ut, så jag glömmet.” (Farid, 12 år)

”När jag sitter själv kan tankarna komma, alltså jag vill bara göra någonting så jag glömmet” (Mariam, 11 år)

Att prata om goda minnen och dela upplevelser. Förutom att försöka glömma svåra upplevelser som de varit med om i hemlandet återfanns i barnens berättelser även andra sätt de hanterade och förhöll sig till upplevelser från- och tankar om hemlandet. Flera av barnen uppgav att de inte brukade prata om det som de varit med om med någon. Några skildrade dock hur de kunde prata om goda minnen från hemlandet, eller att de pratade om och delade gemensamma minnen från hemlandet med sina vänner.

Prata om goda minnen:

”Nej jag pratar inte om det (en svår upplevelse), men jag kommer ihåg det hela tiden [---] då och då berättar min bror, alltså pratar om det [---] men han brukar berätta om saker som var roliga, inte saker som var hemska och sånt.” (Amir, 12 år)

”Mamma hon pratar hela tiden om Irak, och kommer ihåg, och hur vi lämnat Irak... vi pratar om det [---] när hon tittar på TV eller ser på nyheterna, så pratar hon om det. [---] Jag kommer mest ihåg de roliga sakerna.” (Sanaa, 16 år)

Dela upplevelser:

”Jag pratar med vänner från Irak, om vad vi kommer ihåg, vi pratar om hur det var när vi var i Irak [---] vi pratar om hur det var i skolan, och när vi gick ut tillsammans och hur det var på gatorna tills det blev krig... och sen vi pratar om det här att det blev krig och hur till exempel USA:s militär kom in i landet.” (Sanaa, 16 år)

”Jag pratar med en kompis, och andra kompisar också från skolan [---] vi berättar vad vi gjort, vad vi gjorde i Irak [---] vi bodde i samma område så det blir att vi pratar om vi känner till olika saker.” (Dalia, 12 år)

Att försöka förstå, vilja veta och hoppas. Några få barn berättade även om andra förhållningssätt till det som skett och sker i hemlandet. De beskrev till exempel hur de försökte förstå vad som hänt, hur de ville veta vad som hänt och händer, eller hur de hoppades att det skulle bli bättre.

Försöka förstå:

”Jag funderar mycket på det här varför de kom, och varför de gjorde så i Irak, amerikanarna alltså, [---] när jag ser någon film eller någonting, då funderar jag på det [---] det är ganska svårt att förstå.” (Sanaa, 16 år)

Vilja veta:

”Vi lyssnar hemma på nyheter och så, om det händer någonting, och vi har kontakt med dom i hemlandet [---] för att veta om det hänt nånting” (Nadia, 13 år)

”Jag vill veta, alltså, vad har hänt under de två åren jag har lämnat Bagdad [---] jag vill se huset, och se kompisarna, se om dessa platser är som de var, om allt är på samma sätt, eller något annat sätt.” (Sanaa, 16 år)

”Vi tittar varje dag på TV, vi ser hur det är i Libanon” (Mariam, 11 år)

Hoppas:

”Jag och min kompis pratar om att vi hoppas det ska bli bra i Irak [---] Inshallah (om Gud vill) kommer det bli det [---] vi ser bilder på TV, vi lider, alltså, vi blir oroliga, vi blir ledsna [---] jag hoppas bara att det ska bli bra igen.” (Leila, 16 år)

Att använda humor. Ett fåtal barns berättelser vittnade om ett slags tragikomiskt förhållningssätt, då de såg tillbaka på händelser de varit med om i hemlandet. Något barn tog även upp ett liknande förhållningssätt till saker som skett i hemlandet efter de lämnat landet.

”När jag kände mig rädd för explosioner på väg till skolan så gick jag mittemellan mina kompisar, när vi gick, jag gick mittemellan dom.” (Nadia, 13 år)

”När pappa var försenad (och därmed klarade sig undan en explosion) så har jag sagt till honom `kom inte... eller om du kommer så kom för sent, kom inte i tid’.” (Sanaa, 16 år)

”Mina föräldrar pratar om Irak, de bara skojar om det [---] om hur dumma de är, det finns sådana terrorister, det finns en som kallar sig X [---] alltså alla folk säger att han är terrorist, han tror han är en sån, att Gud sagt till honom att göra så här, och så brukar han, alltså när han snackar så brukar hela min familj skratta åt honom för han vet inte vad han snackar om... han är inte så gammal” (Youssef, 12 år)

Mardrömmar. Några barn berättade att de ibland drömde mardrömmar om hemska upplevelser och minnen från hemlandet. De barn som berättade om mardrömmar var de barn som även beskrev specifika traumatiska upplevelser från hemlandet samt de barn som inte hade fått uppehållstillstånd i Sverige.

”En gång har jag drömt om det (en svår upplevelse) också” (Amir, 12 år)

”Jag drömmer, men jag drömmer inte så mycket [---] igår kväll, jag har drömt samma dröm [---] jag drömmer alltså det här, att jag är inne i huset och så öppnar jag dörren och hela gatan är fylld av döda kroppar [---] då går jag upp från sängen och kommer upp och dricker vatten, eller läser lite från koranen eller någonting sånt [---] det hjälper” (Anissa, 12 år)

”Jag drömde när jag kom, och nu ibland... jag drömmer om när jag var i kriget, det är samma dröm” (Mariam, 11 år)

Dagdrömma, leka och rita krig och skriva dagbok. Barnen som inte fått uppehållstillstånd skildrade i sina berättelser flera sätt som de hanterade svåra minnen på. Till exempel beskrev ett av barnen att hon brukade dagdrömma då hon tänkte på kriget. Det andra barnet berättade om hur hon och hennes syskon brukade leka krig. Hon berättade också hur hon förut brukade rita teckningar av det hon sett i kriget. Hon tog dessutom upp att hon brukade skriva dagbok när hon mådde dåligt över det som varit och den osäkra framtiden.

”Jag alltså, liksom drömmer [---] jag vill inte tänka på det alltså... [---] jag liksom drömmer... att de bråkar med högt ljud mot varandra [---] på dagen alltså” (Nisrin, 7 år)

”Jag och mina syskon brukar leka, alltså jag skjuter dem, alltså jag är en ond, och dom är goda, och sen vi måste skjuta varandra [---] alltså jag gillar inte det... men mina syskon gillar det [---] jag gör det för att dom vill.” (Mariam, 11 år)

”Förr ritade jag krig, men inte nu, jag hade en sån där pärm full [---] på bilderna är det krig, och så man skjuter folk, bomber [---] mina syskon ritar alltid blod och sånt” (Mariam, 11 år)

”Jag skriver sagor och så istället, dagbok [---] det handlar om kriget. [---] Jag har många dagböcker, jag skriver varje dag.” (Mariam, 11 år)

Barnens berättelser om att vara avvisad

De barn som inte fått uppehållstillstånd hade berättelser som på flera sätt skiljde sig från de barn som fått uppehållstillstånd. Dessa barn hade vid intervju tillfället mottagit ett avslag på sin asylansökan och väntade på att tillsammans med familjen utvisas till hemlandet. Barnen berättade att de hade varit i Sverige i ungefär två års tid och att de liksom övriga barn flytt sitt hemland på grund av krig. De berättade att de inte ville återvända till sitt hemland där de upplevt krig på nära håll. Barnen beskrev att deras liv i Sverige präglades av en osäkerhet och ständig oro inför om de skulle skickas tillbaka till hemlandet. I deras berättelser framkom teman direkt kopplade till avvisningshotet.

Oro för framtiden. De barn som inte fått uppehållstillstånd hade berättelser som skiljde sig från de övriga barnens på så sätt att de rörde sig mer kring nuet och en oro för vad som skulle hända i framtiden, än om minnen från hemlandet. Oron framträdde på många sätt i deras berättelser. Oron handlade om att inte få stanna i Sverige och att behöva återuppleva kriget. Barnen skildrade en ständig rädsla för vad som skulle hända dem och familjen om de tvingades återvända.

”När jag ser krig på TV, tänker jag på om vi ska åka dit och vad som ska hända då.” (Mariam, 11 år)

”Jag tänker mycket på det här om vi ska återvända till Libanon, och kanske det kommer att bli krig igen... [---] jag vill inte återvända dit” (Mariam, 11 år)

”Jag tänker på att vi ska resa dit, till Libanon [---] det är krig där alltså...” (Nisrin, 7 år)

”Mamma säger, alltså, att det är bäst om vi stannar här.” (Nisrin, 7 år)

Att hantera oron för framtiden. I sina berättelser skildrade barnen hur de gjorde för att hantera oron inför framtiden. Ett av barnen beskrev ett stort motstånd mot att över huvud taget prata om, eller på något sätt påminnas om den osäkra framtiden. Hon gjorde vad hon kunde för att undvika att tänka på det. Det andra barnet skildrade däremot att hon kunde undra och prata om det hon var orolig för skulle hända om de måste återvända.

”Jag vill inte, alltså jag gillar inte att prata [---] alltså jag leker eller gör någonting så jag glömmer. [---] Om någon frågar mig om Libanon, så första gången är det okej, men andra gången blir jag arg, för dom frågar igen och igen alltså.” (Mariam, 11 år)

”På kvällen, varje kväll, pratar mina syskon bara, jag säger till dem att jag vill sova, och dom bara pratar [---] om att dom inte vill tillbaka och sånt [---] jag stänger öronen.” (Mariam, 11 år)

Känsla av maktlöshet och att inte bli förstådd. Ett av de avvisade barnen beskrev hur hon hade väldigt svårt att förstå varför hon inte fick stanna i Sverige. Hon kände sig uppgiven inför att hon upplevde att hon inte kunde få svar på varför det var så och berättade på flera sätt om sin förtvivlan över att inte bli förstådd i sin situation. Hon beskrev i sin berättelse att hon gärna ville påverka sin och familjens hotade situation men att hon kände sig maktlös.

”Migrationsverket säger att ska vi åka, så ska vi åka... jag måste [---] det här alltså, jag vill gärna göra någonting åt det här... men alltså jag är maktlös, jag kan inte. [---] Jag vill gömma mig i en skog alltså, jag vill inte att dom ska ta mig tillbaka dit... [---] jag sa till henne (handläggare på Migrationsverket), till hon där som bestämmer, ja, att jag kan göra någonting... och hon sa att `nej, vi kommer hitta dig, vad du än gör´... alltså hon är inte snäll! [---] Och hon svarar inte på frågor som jag ställer, om just det här om vi ska åka tillbaka eller inte, så hon ger inte svar [---] jag orkar inte... alltså `vad tänker hon på?´” (Mariam, 11 år)

”Mina kompisar... alltså dom kom i september, och dom fick stanna i Sverige, efter en månad så fick dom det [---] de fick stanna för att det är mer krig i deras land [---] alltså jag... det är orättvist! [---] vi kommer från samma... och när jag säger till mina kompisar att jag kanske ska flytta, så bryr dom sig inte, dom är inte oroliga, för dom har fått alltså, att stanna i Sverige [---] alltså det är jobbigt för dom förstår inte!” (Mariam, 11 år)

”Jag sa till mamma, `varför ska vi åka?`, `kan du inte göra någonting?`... och sen hon blev arg när jag frågade tre gånger [---] hon sa alltså `jag vet inte!`, `jag kan inte hjälpa det!`” (Mariam, 11 år)

Barnens berättelser om framtiden

Barnens berättelser om framtiden skiljde sig mellan de barn som fått och de som inte fått uppehållstillstånd.

Osäker framtid. Barnen som inte fått uppehållstillstånd beskrev två skilda framtidsscenario. Det ena handlade om livet om de fick stanna kvar i Sverige och det andra handlade om att tvingas återvända till kriget. Barnen berättade dock om sina framtidsplaner som om de föreställde sig att de skulle fortsätta leva i Sverige.

”Jag tänker på två olika sätt, om vi återvänder till Libanon så kommer livet inte bli så... bra... men om vi stannar här, det kommer vara en bra framtid.” (Mariam, 11 år)

“Jag ska börja i en ny klass i höst, jag är inte nervös.” (Nisrin, 7år)

“Mina kompisar går i andra årskurser, så jag kommer bli själv på högstadiet!” (Mariam, 11 år)

Framtidsplaner och drömmar. Barnen som hade uppehållstillstånd skildrade en framtidsbild av en annan karaktär. De skildrade en positiv framtidssyn och deras berättelser om framtiden handlade om roliga saker de skulle göra, utbildning och framtida yrken. Barnen skildrade drömmar om att i framtiden arbeta som till exempel läkare, ingenjör och lärare, och ett barn ville bli fotbollsproffs. Några av barnen betonade att de tyckte det var viktigt att vidareutbilda sig i Sverige. Några barn beskrev tankar om framtiden som mest handlade om roliga saker som de skulle göra i Sverige, som att till exempel spela fotboll. I stort sett alla

berättade att de i framtiden ville bo i Sverige. Barnens berättelser visade dock att deras tankar om framtiden även rörde situationen i hemlandet, då flera av barnen tog upp förhoppningar om trygghet och fred där.

”Om framtiden tänker jag att det ska bli bra.” (Farid, 12 år)

”Jag vill bli läkare [---] min faster är läkare och hon är jätteduktig [---] på proven hade hon alltid MVG och så...” (Yasmine, 10 år)

”Jag vill fortsätta läsa vidare här i Sverige, och sen kanske... jag vet inte vad som ska hända [---] mina syskon har bra utbildning så jag vill också ha det” (Nadia, 13 år)

”Jag tänker på att jag ska spela fotboll i framtiden!” (Amir, 12 år)

”Jag tänker att jag ska bo här, jag kan inte återvända till Irak. Om det gick hade jag velat hälsa på, jag vill veta vad som hänt i Bagdad under de år jag varit borta.” (Sanaa, 16 år)

”Om det fortsätter så här, så är det Sverige jag vill bo i, men om det bli bra i Irak... och tryggheten kommer... så kanske jag vill bo där... så.” (Dalia, 12år)

”Jag vill att jag ska leva här och de (vänner från hemlandet) ska leva i Irak, men att dom ska va trygga och må bra” (Leila, 16 år)

DISKUSSION

Det här avsnittet inleds med en sammanfattning av resultatet, vilket sedan diskuteras och kopplas till teorier och tidigare forskning. Vidare presenteras en redogörelse kring studiens tillförlitlighet samt en diskussion kring användandet av tolk.

Sammanfattning av resultatet

Sammanfattningsvis kan man konstatera att barnens berättelser visade att flera hade positiva minnen från hemlandet från tiden innan krigets utbrott, men att de efter krigets utbrott hade minnen av att ha levt i ständig oro och att de hade en rädsla för olika hotbilder och faror som

kriget medförde. De faror som främst lyftes fram var kidnappningar, bomber, explosioner, minor, skottlossning och hot mot föräldrar. Dessa gav, utöver en ständig oro, en påverkan på vardagslivet som till exempel innebar begränsad skolgång och inskränkningar på möjligheten att röra sig fritt ute. Barnens berättelser visade att de såg kriget och dess konsekvenser som orsaken till att de flytt. Flykten innebar olika påfrestningar för barnen och upplevdes som olika svår. För en del barn hade flykten pågått under en längre tid med flykt inom landet eller till angränsande länder, medan flykten för andra inneburit ett snabbt uppbrott och en resa direkt till Sverige. Inledningsvis hade flykten för de flesta av barnen inneburit en lång separation från en förälder. Att nu befinna sig i exil i Sverige beskrevs huvudsakligen som positivt av barnen. Framför allt betonades att man här funnit den trygghet man saknade i hemlandet efter krigets utbrott. Barnens berättelser speglade en vardag i Sverige med skola, vänner och olika fritidsaktiviteter. Berättelserna visade dock att barnens liv i exil även präglades av olika påfrestningar som till exempel sorg och saknad av släktingar och den familjegemenskap som funnits i hemlandet, och en oro för de som lämnats kvar som varit betydelsefulla i barnens liv. De barn som inte fått uppehållstillstånd beskrev en specifik livssituation som präglades av oro inför en oviss framtid. Barnen hade olika strategier att hantera det som kriget, flykten och exilen fört med sig. Barnen tog upp olika sätt som de tänkte kring det de varit med om, hur de till exempel försökte glömma, hur de pratade om minnen, delade upplevelser, hur de ville veta och försökte förstå, hur de använde hopp och humor, hur de hade dag- och mardrömmar om kriget, eller hur de lekte, ritade och skrev dagbok om det. Vilken typ av strategier och reaktioner som skildrades av barnen påverkades till viss del av om de haft särskilt svåra upplevelser i hemlandet, samt om de fått uppehållstillstånd eller inte. Barnen tänkte sig en fortsatt framtid i Sverige.

Diskussion av resultatet i förhållande till teori och tidigare forskning

Resultatet visar att barnen i studien hade med sig svåra upplevelser från krig och hotfulla förhållanden i hemlandet. Detta stöder vad Hjern (1995) tar upp om att många barn i flyktingfamiljer är flyktingar själva och har varit med om egna skrämmande upplevelser av krig. Barnens berättelser skildrade upplevelser som på många sätt kan beskrivas som starka affektiva upplevelser. Rimligt är att dessa, som Lööf (1995) beskriver, skapat starka avtryck i barnens inre och att de kan komma att prägla barnens senare upplevelser och liv.

Alla barn i studien berättade om hot och faror som de kommit i kontakt med under kriget. Barnens grad av exponering för de olika hoten skilde sig dock åt. I vissa fall blev det tydligt att det som barnen beskrev varit överväldigande och okontrollerbara händelser som för barnen inneburit extraordinära psykiska påfrestningar, som enligt Dyregrov (1997) skulle definieras som psykiska trauman. Till exempel beskrev ett barn hur han hittat sin mördade väns styckade kropp och burit hem denna till vännens föräldrar. Ett annat barn berättade hur hon sett en person avrättas. Dessa två barn skildrade hur de i Sverige hade olika reaktioner som var kopplade till dessa händelser, som till exempel påträngande minnesbilder och mardrömmar. Dyregrov (1997) och Angel och Hjern (1992) beskriver den här typen av symtom som reaktioner på trauma.

Angel och Hjern (1992) tar upp faktorer kopplade till traumatiska upplevelser som leder till att traumat drabbar hårdare och ökar risken för att utveckla efterreaktioner. Dessa faktorer är: förlust av liv, ”närhet” till den traumatiska händelsen, samt om traumat orsakats av människor. Vad gäller de upplevelser som just exemplifierats uppfylls alla dessa faktorer, vilket kan tänkas ha haft betydelse för den starka påverkan upplevelserna haft på barnen.

Resultatet visar även att de barn som inte berättade om att de personligen hade varit med om att ha sett människor dödas eller sett döda människor, påverkats mycket starkt av att leva under kriget. Deras berättelser skildrade hur de levt med en konstant rädsla och oro för att kriget, och de hot kriget förde med sig, skulle drabba dem eller deras familj. Man kan tänka sig att denna stressituation i sig kan vara traumatiserande, utifrån samma resonemang som Löwén (2006) och Sourander (2003) använder i förhållande till asylprocessen och den existentiella osäkerhet och rädsla som det innebär att vara asylsökande.

Vad som för ett barn innebär ett trauma är dock svårt att avgöra då barnet själv, som Lööf (1995) tar upp, inte behöver vara drabbat, för att en upplevelse ska uppfattas som traumatiserande. Det är därför svårt att uttala sig om i vilken utsträckning barnen i denna studie upplevt svåra händelser som traumatiserande. Det är dock tydligt att alla barn i studien, även om man exempelvis ”bara” hört om andra som kidnappats eller dödat, eller om man ”bara” varit rädd för bomber och explosioner i kriget, påverkats starkt av detta.

Utifrån resultatet kan det även konstateras att kriget för nästan alla barn i studien inneburit en längre separation från en förälder då denne rest i förväg till Sverige för att söka asyl.

Lundequist (1995) menar att känsligheten för traumatiska upplevelser ökar vid ytterligare påfrestningar som till exempel uppbrott och separationer i anslutning till dessa. Angel & Hjern (1992) tar också upp hur separationer där separationens längd är oviss innebär svåra påfrestningar för barn oavsett ålder. Utifrån detta kan det tänkas att barnen i studien varit mer känsliga för potentiella trauman. Barnens berättelser visar dessutom att de upplevt separationerna som svåra och att de lett till påfrestande livsomständigheter innan flykten. Barnen skildrar hur separationerna påverkade dem exempelvis på så sätt att de fick ta mer ansvar och hjälpa till för att familjen skulle klara sig, till exempel genom att skaffa förnödenheter. Att föräldrar och familj splittrats gör det också svårare för föräldrar att skydda, förmedla trygghet och hålla sina barn utanför hemlandets faror och hot så som Lundequist (1995) och Almqvist (1990) tar upp.

Barnens berättelser visar hur krig kan upplevas ur barns perspektiv. Det barnen tog upp visar på vilka faktorer och omständigheter som påverkat dem och varit mest betydelsefulla i deras liv under kriget. Här framträder det till exempel hur kriget påverkade barnens vardag, till exempel genom att deras skolgång drabbades och att friheten att vistas ute i stor utsträckning begränsades. Från att ha levt ett ”vanligt liv” där de kunde leka ute med vänner och gå i skolan, så förändrades allt detta i och med krigets utbrott. Detta är ett konkret exempel på det Lööf (1995) lyfter fram om att krig inskränker barns närmiljö och försvårar för lek. Vissa barn hade även på grund av kriget förlorat flera år i skolan, medan andras skolgång påverkats mer sporadiskt. Detta visar på hur krig kan påverka barns liv och rimligt är att det får konsekvenser för deras utveckling.

Resultatet visar även hur de hotbilder som kriget medförde upplevdes ur barnens perspektiv. Berättelserna som barnen från Irak gav präglades till exempel i stor utsträckning av kidnappningshotet. Detta kan belysas i förhållande till de faktorer som Angel och Hjern (1992) tar upp, dvs. hur faktorerna ”närhet” och förlust av liv är omständigheter som förstärker trauma. I barnens berättelser blev det tydligt att kidnappningshotet förknippades med en ständigt överhängande dödsrisk. Detta hot kom också nära barnen, eftersom alla barnen kände till andra barn som blivit kidnappade och mördade. Att hotet om kidnappning var riktat mot barnen själva kan även bidragit till att de upplevde detta hot så starkt. Kidnappningarna innebar att barnen inte kunde skyddas från- och hållas utanför krigets fasor och den laglöshet som kriget förde med sig.

Vad som även utmärker alla former av hot som barnen tar upp från kriget är att de är orsakade av människor. Angel och Hjern (1992) tar upp att trauma orsakat av människor drabbar hårdare än trauma orsakat av till exempel naturkrafter. Att en människa kan begå den typ av handlingar som barnen tar upp i sina berättelser blir därmed något som barnen måste förhålla sig till.

För barnen i studien har flykten sett olika ut och upplevts på olika sätt. För vissa barn innebar flykten ett hastigt uppbrott och en resa direkt till Sverige. För många av barnen var dock flykten utdragen och innebar flera uppbrott och resor. Flyktprocessen började dessutom för många av barnen redan i hemlandet, med separation från en förälder och en lång och påfrestande väntan på att föräldern skulle få uppehållstillstånd. Detta gör det svårt att helt separera livet i hemlandet, flykten och exilen som olika faser. Hur flykten sett ut kan tänkas ha haft en betydande påverkan på barnens upplevelser. Att flykten kan se olika ut skildras till viss del i Hissis beskrivning av flyktingkrisens stadier (Almqvist, 1990), men hur omständigheterna kring flykten påverkar livet i exil är dock något som saknas i de flesta teorier och modeller.

Barnens berättelser kan diskuteras i förhållande till de krisfaser som beskrivs av Hissi (Almqvist, 1990). De barn i studien som flydde till Sverige utan att de visste att de därmed lämnade hemlandet för gott beskrev sina upplevelser på ett sätt som liknar ”ankomstfasen” så som den beskrivs i Hissis (Almqvist, 1990) modell. Dessa barn fick först i Sverige reda på att de inte skulle återvända hem och det innebar att själva separationen från familj, vänner och hemlandet kom att ske först i Sverige. För de barn i studien för vilka flykten inneburit en lång och utdragen process kan flyktingkrisens stadier ha sett annorlunda ut. Dessa barn hade flytt inom landet, eller till andra länder och bott där en tid innan de kommit till Sverige. Det kan tänkas att dessa barn redan gått igenom den sorg och saknad som karaktäriserar ”ankomstfasen” innan de kom till Sverige. Dessa barn hade under en längre tid mentalt hunnit förbereda sig på att man skulle lämna familj, vänner och hemland bakom sig för att kanske aldrig återvända. Hissis modell (Almqvist, 1990) av flyktingkrisen beskriver även att de barn som blivit mer utsatta i hemlandet brukar reagera mer likt föräldrarna vid ankomsten till mottagarlandet. Man kan tänka sig att detta stämmer överrens med många av barnens upplevelser i denna studie. Deras berättelser skildrar i många fall hur de upplevt en lättnad när de kommit till Sverige och att de sett det som att ankomsten inneburit ett "slut" på krigets svårigheter. Resultatet visar även att

barnen skildrade övervägande positiva upplevelser av livet i exil. De flesta kunde inte se något negativt med livet i Sverige och en del uppvisade en mycket svart-vit syn vid jämförelse av hemlandet och Sverige. Detta sysätt stämmer med det som vuxna flyktingar, enligt Hissi (Almqvist, 1990), ofta uppvisar i ”ankomstfasen”. Utifrån Hissis (Almqvist, 1990) modell kan man tänka sig att de barn i studien som varit i Sverige i ungefär ett halvt år nu började komma in i, eller befann sig i, den så kallade ”konfrontationsfasen”. De barnen berättade att de börjat skolan, där de träffat vänner och börjat lära sig språket. Deras berättelser gav intryck av att de börjat etablera en ny tillvaro i Sverige. De barn i studien som hade varit i Sverige i ungefär två år, och fått uppehållstillstånd, kan man tänka befann sig i den sista fasen, ”depression/integration”, i Hissis modell (Almqvist, 1990). Vad som utmärkte dessa barn var att de verkade ha kommit till rätta med livet i sitt nya land och de skildrade en mer nyanserad bild av Sverige och livet här. Man kan tänka sig att utvecklingen för dessa barn kommer fortsätta mot en ökad anpassning till tillvaron i Sverige (Almqvist, 1990).

Resultatet visar dock att barnen även upplevde påfrestningar i exiltillvaron. De mest framträdande påfrestningarna i barnens berättelser var saknaden av och oron för familjemedlemmar som lämnats kvar, samt saknaden av den gemenskap de upplevt med släkt och familj i hemlandet. Upplevelse av saknad av den gemenskap man haft i hemlandet stämmer överens med tidigare forskning, som visat den framträdande rollen för brist på socialt stöd och ensamhet spelar som en källa till lidande bland vuxna flyktingar (Miller et al., 2002). Resultatet i denna studie visar på den roll detta spelar även för barn. Resultatet visar att barnen i studien var mycket påverkade av att de skilts från sina familjemedlemmar. Man kan tänka sig att barnen, som ofta levt i en utvidgad familj i hemlandet, genom flykten förlorat personer som de haft en mycket nära anknytning till och som betytt mycket för dem. På ett sätt levde barnen i studien samtidigt i två skilda världar. De tänkte mycket på de människor som var kvar och följde utvecklingen i hemlandet, samtidigt som de själva försökte skapa en ny tillvaro i Sverige.

Resultatet visar även andra exilrelaterade påfrestningar som barnen upplevde i Sverige. Till exempel skildras en känsla av främlingskap, svårigheter att förstå och bli förstådd, ensamhet då de inledningsvis inte hade vänner, samt att förlust av ett sätt att leva och bo på som inneburit mycket nära relationer med släktingar. Vissa barn beskrev även en saknad av att bo i ”sitt land” och en saknad av det ”liv och tempo” som fanns där, vilket man kan tänka sig representerar en

saknad av den tillhörighet barnen känt i hemlandet, samt saknad av det liv och den atmosfär som varit bekant för dem. Många av dessa påfrestningar i exiltillvaron beskrivs i relation och kontrast till det barnen upplevt och minns från sitt hemland. Detta bekräftar det Miller et al. (2002) poängterat vad gäller den roll minnen från livet i hemlandet spelar för hur flyktingar upplever det liv de har i exil. Barnens berättelser skildrar betydelsen av att ta hänsyn till det historiska perspektivet och hur barnens tidigare upplevelser påverkar hur de uppfattar sina upplevelser i nuet.

Barnens berättelser visar att de exilupplevelser som beskrevs i positiva ordalag också sågs i jämförelse med hur det varit i hemlandet. Till exempel framträdde det tydligt i barnens berättelser hur de upplevde en känsla av trygghet i Sverige jämfört med den otrygghet livet under kriget i hemlandet inneburit. Likaså beskrev barnen hur de i och med detta upplevde ett ökat livsutrymme i Sverige genom att till exempel kunna gå ut och leka. Att resultatet i den här studien visar på fler positivt färgade upplevelser av livet i exil än vad Miller et al. (2002) fann i sin studie kan bero på att deltagarna i den här studien var barn. Detta kan även ha bidragit till att barnen skildrade en mer hoppfull bild av framtiden i exil. Miller et al. (2002) fann i sin studie att de yngre vuxna hade mer hopp inför möjligheten att skapa sig ett nytt liv i exil, vilket mer liknar den framtidsvision som barnen i studien beskrev.

Resultatet visar olika sätt som barnen i studien förhöll sig till, påverkades av och hanterade de negativa upplevelser de hade med sig från hemlandet. Vissa av de reaktioner och strategier som barnen beskrev kan ses som hanterings- eller copingstrategier, medan andra mer kan förstås som efterreaktioner på trauma. Hopp och humor kan till exempel ses som exempel på positiva copingstrategier hos barnen. Det kan tänkas att dessa förhållningssätt ger distans till svåra upplevelser, vilket kan fungera skyddande i situationer som barnen inte kan påverka. Detta stöds av Maegusuku-Hewett et al. (2007) som menar att hopp kan ses som en positiv hanteringsstrategi vad gäller flyktingbarn. Resultatet visar även hur barnen beskrev hur de hanterade det de varit med om genom att de delade upplevelser och pratade om minnen med vänner som kom från samma land. Barnen beskrev även hur de på olika sätt försökte förstå varför det blev krig i hemlandet och hur de ville veta vad som till exempel hänt, och fortsätter att hänta, i hemlandet. Att prata om det som hänt i hemlandet med vänner, att fundera kring och att försöka förstå varför det blivit som det blivit kan ses som sätt att försöka göra sina upplevelser

begripliga. Strävan efter begriplighet och en känsla av mening och sammanhang är viktiga inslag i KASAM (Antonovsky, 1991). Att barnen i studien beskrev relationen till vänner som viktig i detta avseende kan spegla den betydelse vänner har i den aktuella åldersgruppen.

Barnen beskrev även mer aktiva copingstrategier för att hantera tankar och minnen. I vissa fall använde barnen strategier för att distrahera sig från jobbiga tankar och påträngande minnen till exempel genom att leka, spela fotboll, ta en huvudvärkstablett, skriva dagbok om sina upplevelser, gå upp och läsa från koranen eller dricka ett glas vatten då de haft mardrömmar. Sammantaget kan de flesta copingstrategier som barnen i studien uppvisade dock beskrivas som emotionsfokuserade, då de handlade om sätt att reglera de känslor som tankar och minnen väckte (Lazarus, 1999). Detta stämmer överens med Almquist och Hwang (1999) som fann att flyktingbarn, till skillnad från sina föräldrar, främst använde sig av emotionsfokuserad coping. Att flyktingbarn använder sig av emotionsfokuserad coping kan bland annat bero på att barnen själva saknar resurser att påverka källan till sitt lidande.

Vissa av de strategier och reaktioner som skildras i resultatet kan ses som efterreaktioner på trauma. Exempel på detta är hur barnen beskrev att de hade påträngande tankar, lekte lekar med krigstema, ritade krig, samt hade dag- och mardrömmar kopplade till svåra minnen från hemlandet. Repetitiv lek av trauma, mardrömmar och störande minnesbilder tas av Angel och Hjern (1992) upp som exempel på vanliga efterreaktioner på trauma. Almquist och Hwang (1999) fann även i sin studie att flyktingbarn använde sig av krigsrelaterade lekar som ett sätt att hantera tidigare traumatiska händelser.

I barnens berättelser framkom att nästan alla på fritiden spelade dataspel med krigstema, vissa av dessa spel utspelade sig i barnens hemländer. Detta skulle kunna ses som en reaktion på trauma och som repetitiv lek. Dataspel med krigstema är dock vanligt bland barn och ungdomar och det blir därmed svårt att uttala sig om krigsspelens funktion för barnen i studien.

Av de förhållningssätt och strategier som beskrevs av barnen i studien framträder att de barn som inte fått uppehållstillstånd hade mer av de reaktioner som skulle kunna ses som efterreaktioner på trauma. Detta resultat stöds av Löwén (2006) och Sourander (2003) som beskriver hur asylprocessen kan ses som en pågående kris och att den i sig vara traumatiserande, och av Hepinstall et al. (2004) som i sin studie fann att posttraumatiska reaktioner hos barn påverkades negativt av osäker asylstatus i mottagarlandet. De barn i studien som inte fått

uppehållstillstånd kom dock från ett annat land och det fanns andra faktorer än att de blivit avvisade som skiljde ut dem från de andra barnen, och som kan ha påverkat deras hantering och reaktioner. Deras berättelser hade dock så stort fokus på uppehållstillstånd och dess konsekvenser att slutsatsen kan dras att asylstatusen spelade stor roll för dessa barns upplevelser.

I resultatet beskrevs dagdrömmande av ett av de avvisade barnen. Medan de som fått uppehållstillstånd skildrade övervägande positiva tankar kring livet i exil och framtiden. Detta liknar det som Almqvist och Hwang (1999) fann i sin studie av flyktingbarn, att dagdrömmar var en strategi som var vanligare hos barn som inte kommit till rätta i exilen, medan positivt tänkande var en strategi som de som anpassat sig bättre till exiltillvaron använde. Utifrån resultatet i den här studien kan man tänka sig att uppehållstillstånd fungerat som en skyddande faktor och därmed bidragit till ökade möjligheter för barnen att återhämta sig efter de allvarliga motgångar och svåra upplevelser de utsatts för. Detta stämmer överrens med teorin kring resilience (Wyman et al., 1999 refererad i Goldstein & Brooks, 2005). Uppehållstillstånd verkar för barnen i studien innebära en trygghet, vilket i sin tur underlättat för dem att bearbeta det de varit med om och fokusera på framtiden i Sverige. Detta ses exempelvis i det förhållningssätt som skildrades av en del av barnen i studien som visste att de fått stanna i Sverige. De beskrev hur de såg det som hänt i hemlandet som något som var borta och att de i Sverige hade kunnat lämna den rädslan bakom sig.

Resultatet i studien visar hur livssituationen för de avvisade barnen präglades av oro och osäkerhet inför framtiden. Utifrån Antonovsky (1991) kan man se hur de avvisade barnens livssituation präglades av en brist på KASAM. Barnens berättelser om att leva under hot om avvisning skildrade en brist på begriplighet, då barnen inte förstod varför de inte fick stanna och en brist på hanterbarhet, då de försök som gjordes för att påverka situationen misslyckades. Detta ledde för dessa barn till känslor av uppgivenhet, maktlöshet och meningslöshet.

Resultatet visar även skillnader mellan de barn i studien som fått uppehållstillstånd, och de som inte fått det, vad gäller deras berättelser om framtiden. Barnen i studien som inte hade fått uppehållstillstånd skildrade hur de levde med två olika framtidsscenario. Det ena handlade om att de skulle fortsätta sitt liv i Sverige, medan det andra handlade om att de skulle tvingas tillbaka till krig och en oviss framtid i hemlandet. På flera sätt sträckte sig dessa barns bild av framtiden inte längre fram än till den eventuella utvisningen. Detta stämmer överens med studien

av Maegusuku-Hewett et al. (2007) som beskrev att de barn som inte fått asyl uppvisade en oförmåga att tänka kring framtiden på grund av den rädsla de hade inför vad den skulle kunna innebära. Barnen som fått uppehållstillstånd hade mer reflektioner kring framtiden. De skildrade en vision av framtiden i Sverige som till stor del handlade om ambitiösa utbildningsplaner och tankar om framtida arbete. Detta kan jämföras med Maegusuku-Hewett et al. (2007) som visade att många av barnen i deras studie hade höga ambitioner inför framtiden och var mycket motiverade att prestera bra i skolan då de såg detta som ett sätt att påverka sitt framtidsöde. Man kan tänka sig att barnen i den här studien såg möjligheten att påverka livet i Sverige, genom att utbilda sig, som ett sätt att skapa en mening i exiltillvaron. Man kan även tänka sig att detta påverkats av att det ofta varit för barnens skull som familjerna flytt och att det därmed blir viktigt att barnen blir framgångsrika och får ett bra liv i Sverige. Att flykt och exil för föräldrarna ofta innebär social- och arbetsmässig degradering kan möjligen också öka pressen på barnen att lyckas med sina liv i Sverige.

Att vara duktig i skolan och sträva efter att få prestigefyllda arbeten kan också tänkas vara ett sätt barnen försökte öka sitt självförtroende i exilen. Detta kan liknas vid copingstrategin ”tävlande” som identifierats av Almqvist och Hwang (1999). Denna handlar om att skapa självförtroende genom att vara bäst inom ett område som till exempel skolan eller en idrott. Maegusuku-Hewett et al. (2007) visade i sin studie även på hur självförtroende var en främjande faktor för flyktingbarns hantering av livet i exil. Skolan kan därmed ses som en viktig grund och det blir betydelsefullt att skolan i Sverige får vara ett ställe där flyktingbarn kan skapa självförtroende och få känna sig duktiga.

Sammantaget visar resultatet i studien den komplexitet som flyktingbarns historier och liv kan bestå av. Barnens berättelser visar att varje barn har en unik historia som präglar just det barnets upplevelser och liv i nuet. Den här studien kan ge en möjlighet till en ökad förståelse för flyktingbarn i Sverige och vara en hjälp för människor som arbetar med och på andra sätt kommer i kontakt med de här barnen. I förhållande till det behov av forskning om flyktingar som tagits upp av Miller et al. (2002), Almqvist (1997), Löwén (2006) och Maegusuku-Hewett et al. (2007), och den brist på kvalitativa studier om flyktingar som fokuserar på barns upplevelser, så är den här studiens resultat värdefullt. Genom barnens berättelser har studien kunnat belysa upplevelser av krig, flykt och liv i exil utifrån flyktingbarns perspektiv.

Studiens tillförlitlighet

Syftet med studien var att skildra flyktingbarns upplevelser utifrån deras eget perspektiv. Detta säger ingenting om faktiska orsaksförhållanden. Fokus har varit att undersöka hur barnen själva berättar om och förstår sin värld och hur denna förståelse påverkar dem. Det undersökta ämnet är komplext och omfattande, vilket kan ha påverkat undersökningens genomförande, och studien kan inte sägas ha täckt in allt som är av betydelse när det gäller flyktingbarns upplevelser. Ambitionen med studien var dock att ge ett helhetsperspektiv med utgångspunkt i barnens egna berättelser.

Yardley (2000) beskriver tre principer för hur en kvalitetsvärdering av kvalitativ forskning kan göras. Första principen är "känslighet till kontexten" vilket innebär att forskaren åskådliggör i vilken kontext studien har utförts. Detta kan till exempel ske genom att visa medvetenhet om den existerande litteraturen (Yardley, 2000). I denna studie har detta skett genom en redogörelse av teorier och tidigare forskning inom området, samt redogörelse för avsikten med och tillvägagångssättet enligt IPA. Känslighet för kontexten kan även visas genom att ta hänsyn till hur omgivningen och relationen mellan forskare och deltagare kan ha påverkat resultatet. Den här studien har utförts i samband med BIV/BIS lägerverksamhet och detta skulle kunna ha påverkat barnens uppfattning av intervjuerna och författarna, då dessa kan ha kommit att förknippas med denna verksamhet. Tolken som medverkade vid intervjuerna arbetade även som tolk för barnen under lägerverksamheten, vilket också kan ha gjort att det varit svårt för barnen att skilja ut den aktuella undersökningen från BIV/BIS verksamhet. Skulle barnen ha förknippat författarna med denna verksamhet kan det dock tänkas ha varit något som underlättat intervjusituationen på grund av det förtroende som författarna uppfattade att barnen visade för personalen på BIV/BIS. Det kan även tänkas att författarna på olika sätt skulle kunna komma att representera det svenska samhället för barnen. Även om författarna i den inledande informationen poängterade att de exempelvis inte kunde påverka asylärenden kan det inte uteslutas att en sammanblandning kan ha skett av den aktuella intervjusituationen och intervjuer med till exempel av migrationsverkets personal. Detta skulle kunna ha påverkat barnens berättelser. En felkälla är även att deltagarna kan tänkas ha svarat med vad de tror är socialt önskvärt, eller vad de tror intervjuerna förväntar sig.

Den andra principen enligt Yardley (2000) är "hängivelse, stränghet, transparens och

sammanhållning”. Forskarens hängivelse kan undersökas genom i vilken utsträckning forskarens engagemang för ämnet lyser igenom i studien (Yardley, 2000). Författarnas förhoppning är att deras engagemang för ämnet blir tydligt för läsaren. Strängheten avser studiens grundlighet, om urvalet är gjort på lämpligt vis, samt om analysen är komplett (Yardley, 2000). Urvalet till denna studie har skett genom en kombination av ändamålsenligt urval utifrån studiens syfte och tillgänglighetsurval utifrån de barn som deltog på BIV/BIS lägerverksamhet. Detta kan ha inneburit en begränsning då det inte kan garanteras att urvalet var representativt, då de barn som deltog i den aktuella verksamheten skulle kunna skilja sig från andra flyktingbarn. Studien har dock inte som ambition att generalisera, utan resultatet ses som uttryck för just de intervjuade barnens upplevelser och berättelser. Att alla barn som deltog på lägret, i för undersökningens syfte lämplig ålder, valde att delta i studien talar dock för att urvalet inte snedvridits på ett uttalat sätt. Att urvalet inte hade en jämn könsfördelning, samt i stor utsträckning kom att representera barn från ett specifikt land, kan däremot ha inneburit en begränsning. Sex familjer och fem syskonpar var representerade i urvalet. Detta skulle kunna ses som en begränsning då det kan hävdas att det bara finns sex migrationsberättelser i materialet. Syftet i denna studie var dock att undersöka varje barns unika upplevelse. Det har i barnens berättelser tydligt framgått att trots att författarna i vissa fall kunnat ana att det är samma berättelser som ett syskonpar tar upp så har dessa skildrats på olika sätt. Detta visar på vikten och nödvändigheten av att träda in i det enskilda barnets berättelse för att få en förståelse för hur just det barnet ser på och förstår sin värld. Det hade varit intressant att belysa hur syskonparens berättelser liknade eller skilde sig från varandra. Det fanns dock inte utrymme att göra detta inom ramen för denna studie. Vidare hade ett sådant fokus i denna studie inneburit en risk då det möjliggjort en tydligare urskiljning av vilka barn som är syskon och detta skulle kunna ha gjort barnen möjliga att identifiera. Analysen i studien har skett med hjälp av analysstegen enligt IPA, vilket gjort att teman på ett tydligt och systematiskt sätt kunnat uttolkas och åskådliggöras. En begränsning med metoden kan dock vara att intervjuerna transkriberades och därefter analyserades från utskriften (Kvale, 1997), vilket innebär att det är texten som tolkats och inte intervjun och att en del material därmed gått förlorat. Analysen har dessutom skett genom författarnas tolkning av materialet. För att begränsa inflytandet av författarnas enskilda tolkningar har analysen dock skett genom att

båda författarna enskilt och därefter tillsammans under kritisk diskussion utfört indelningen av texten i teman (Kvale, 1997).

Transparens och sammanhållning syftar på hur tydligt stegen i forskningsprocessen redovisas, men också på lämpligheten i tillvägagångssättet och metodvalet (Yardley, 2000). En detaljerad noggrannhet har eftersträvats i redovisningen av samtliga moment i denna studie så att alla moment ska vara tydliga för läsaren. Valet av kvalitativ metod och intervju som undersökningsmetod kan också anses lämpligt för studiens syfte då barnens upplevelser och livsvärld ämnades utforskas (Kvale, 1997).

Yardleys (2000) tredje och sista princip är ”påverkan och betydelse”, vilket handlar om att oavsett hur väl en studie är genomförd måste resultatet vara relevant för att ha validitet. Resultatet måste vara viktigt eller användbart och nytt i jämförelse med andra studier (Yardley, 2000). Då det finns en brist på kvalitativ forskning kring flyktingars upplevelser i litteraturen, samt ännu större brist på kvalitativ forskning inriktad på flyktingbarn och deras upplevelser av migration och flykt, kan resultatet i denna studie skildra nya och viktiga aspekter av flyktingbarns upplevelser. Resultatet är även relevant i ljuset av att det kan öka förståelsen för den utsatta grupp som flyktingbarn representerar, samt med hänsyn till barnkonventionens princip om rätten för barn att komma till tals.

Användande av tolk

En studie av nyanlända flyktingbarn hade inte varit möjlig utan användandet av tolk. Detta bidrar dock till speciella omständigheter vad gäller metodens och studiens tillförlitlighet då detta på olika sätt kan ha påverkat resultatet. Hur tolken kan ha påverkat denna studies resultat kan diskuteras utifrån de riktlinjer för användandet av tolk som tas upp av Angel och Hjern (1992), Hjern (1995) och Lööf (1995).

Författarna träffade tolken vid ett tillfälle innan man tillsammans träffade barn och föräldrar, så som Angel och Hjern (1992) rekommenderar. Detta underlättade för samarbetet då alla parter under detta samtal fick möjlighet att lära känna varandra och få en ömsesidig förståelse för hur man arbetar.

Under intervjuerna blev det tydligt att tolken och barnen kände varandra sedan tidigare. Detta underlättade för barnen att känna sig trygga och avslappnade i intervjusituationen, vilket

författarna uppfattar även fungerade som en brygga i alliansskapandet mellan samtalsledarna och barnen.

Som Angel och Hjern (1992) tar upp är det nödvändigt att tolken träder ur sin neutralitet vid tolkarbetet med barn. Att tolken gör detta uppfattades även av författarna som nödvändigt och som alliansskapande. Ett exempel på hur tolken trädde ur sin neutralitet var när barnen talade om speciella platser i hemlandet där tolken också varit. Att tolken nämnde detta för barnet uppskattades tydligt. Att tolken kunde relatera till barnen på det här sättet men samtidigt behålla den professionella relationen och fortsätta tolkarbetet tyder på tolkens professionalitet och erfarenhet av tolkning med just barn.

Att tolken hade kunskap om det land där majoriteten av barnen kom ifrån sågs av författarna som fördelaktigt då tolken kunde förstå och relatera till det barnen beskrev. Tolken hade inte bott i Libanon och hade därmed inte samma kunskap om det landet. Trots detta framgick det under intervjuerna att tolken var insatt även i detta lands kultur och historia. Att en tolk från Libanon inte fanns att tillgå kan dock ha varit en brist och ha utgjort en skillnad för hur barnen från de olika länderna förhöll sig till tolken och intervjusituationen. Författarna uppfattade det dock som att alla barn som intervjuades var väl förtrogna med tolken och hade en god relation med denna. Författarna tänker sig att den relation som tolken och barnen hade sedan innan minimerade effekterna av att tolken inte hade samma kunskaper om Libanon som han hade om Irak.

Vid transkriberingen av intervjuerna tittade författarna på tolkens formuleringar av det barnen sagt för att försöka värdera hur nära tolken återgett barnens verkliga berättelser. Författarna fann få stereotypa formuleringar vilket indikerar, i samstämmighet med författarnas allmänna intryck, att tolken återgett nyanser i barnens berättelser i den utsträckning som det var möjligt. Författarna uppfattar även att tolken varit nära det barnet förmedlat känslomässigt då detta speglades i tolkens tonläge och sinnesstämning.

Vid transkribering av intervjuerna fick författarna vid ett fåtal tillfällen en känsla av att tolken under intervjuerna skyddat författarna genom att utelämna svåra detaljer i barnens berättelser. En tanke författarna har kring detta är att tolken på så sätt även skyddade sig själv och det fortsatta tolkarbetet. Ibland var barnens berättelser så starka att alla i rummet påverkades

starkt. Detta kan ha påverkat vad författarna fått ta del, men troligt är ändå att det mesta i barnets berättelse förmedlats.

Författarna upplever att man genom tolkens arbete kommit nära barnens verkligheter och berättelser. Man kan dock inte bortse från att man genom att använda tolk aldrig fullt ut kan komma åt barnens ”originalberättelse”. Författarna vill dock poängtera vikten av att barnen, trots att de inte talar svenska, får komma till tals och att deras berättelser är minst lika intressanta ur ett forskningssammanhang som de barn som talar svenska. Författarna anser att resultatet i denna studie visar på att det genom tolk går att komma nära barns upplevelser på ett mycket trovärdigt sätt. I studien fanns ett fåtal barn som talade mycket god svenska. De gjorde sig själva förstådda, oftast helt utan att använda tolken. Att deras berättelser på många sätt framställdes på ett liknade sätt som de berättelser som förmedlades genom tolken tycker författarna vidare är ett tecken på att tolkarbetet fungerade väl.

Vidare forskning

Studien har lyft fram viktiga aspekter av barns perspektiv på flyktingupplevelsen och resultatet visar på det bidrag kvalitativ forskning med flyktingbarn kan ge. Mer forskning som fokuserar på flyktingbarn och deras berättelser behövs dock för att öka förståelsen för deras situation och vad som påverkar deras psykiska mående i exil. Liknande studier på andra grupper av flyktingbarn, från andra nationaliteter och i andra åldrar, hade i detta avseende varit värdefullt.

Liknande studier med flyktingbarn som vistats en längre tid i Sverige skulle även kunna belysa mer av de svårigheter och påfrestningar som barnen möter i exiltillvaron i Sverige. Det kan tänkas att barn som varit längre tid i Sverige kommit att erfara mer samhälleliga problem kopplat till exempelvis diskriminering, negativ syn på invandrare/flyktingar, rasism, alienation och så vidare som kan ha betydelse för deras hälsa och utveckling. Flera kvantitativa studier visar på att faktorer som dessa i mottagarlandet kan ha stor inverkan på hur posttraumatiska problem utvecklas (Lindencrona et al., 2008). Här behövs mer kvalitativa studier för att utforska komplexiteten i dessa faktorer och hur de upplevs av flyktingarna själva.

Hur barnens upplevelse av identitet påverkas efter en tid i det nya landet, då de ses som annorlunda gentemot majoritetsbefolkningen, skulle även vara av intresse att undersöka genom kvalitativa studier där barnen själva ges utrymme att berätta om sina upplevelser.

Vidare hade det varit av intresse att undersöka hur föräldrars reaktioner på exilrelaterade påfrestningar, som förlust av roller, förlust av arbete, social degradering och förlust av egna livsprojekt påverkar deras barns upplevelser och syn på livet och framtiden i Sverige.

Longitudinella studier av flyktingbarn som följts över tid skulle även vara mycket värdefullt för att ytterligare förstå vad påtvingad migration kan innebära för ett barn.

REFERENSER

- Ajdukovic, D. & Ajdukovic, M. (1998). Impact of displacement on the psychological well-being of refugee children. *International Review of Psychiatry*, (10)3, 186-195.
doi:10.1080/09540269874763.
- Almqvist, K. m.fl. (1990). *Flyktingbarn*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Almqvist, K. (1997). *Refugee children: Effects of organized violence and forced migration on young children's well-being and development*. Doctoral dissertation, Göteborg University, Department of Psychology.
- Almquist, K. & Hwang, P. (1999). Iranian refugees in sweden: Coping processes in children and their families. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 6(2), 167-188.
doi:10.1177/0907568299006002002.
- Amnesty (2008). *Särskilt utsatta grupper*. Hämtad 6 november 2008 från
<http://net19.amnesty.se/ommanuskligarattigheter/tematiskinformation/flyktingar/sarskiltutsattagrupper/>.
- Angel, B. & Hjern, A. (1992). *Att möta flyktingbarn och deras familjer*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Barn i väntan (2008). *Barn i väntan & Barn i start: Pedagogiskt program för barn och ungdomar som vill lära sig mer om sig själva och om asyl-/integrationsprocessen*. Hämtad 3 september 2008 från
<http://www.manniskohjalp.se/upload/broschyr.svenska.pdf>.
- Barnombudsmannen (2008). *Hela konventionstexten*. Hämtad 15 november 2008 från
<http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=55>.
- Cullberg, J. (2003) *Kris och utveckling* (4 uppl.). Stockholm: Natur och Kultur.
- Dyregrov, A. (1997). *Barn och trauma*. Lund: Studentlitteratur.
- Dyregrov, A. & Raundalen, M. (1994). *Barn och Familjer i krig*. Stockholm: Rädda Barnens Förlag.
- Franzén, C. E. (2001). *Att bryta upp och byta land*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Goldstein, S., & Brooks, R. B. (2005). Why study resilience? I S. Goldstein, & R. B. Brooks

- (Eds.), *Handbook of resilience in children*. (ss. 3-15). Boston, MA: Springer Science+Business Media, Inc. Hämtad från Springer e-book.
- Heptinstall, E., Sethna, V. & Taylor, E. (2004). PTSD and depression in refugee children: Associations with pre-migration trauma and post-migration stress. *European Child & Adolescent Psychiatry*, (13)6, 373 -380. doi:10.1007/s00787-004-0422-y.
- Hjern, A. (1995). *Diagnostik och behandling av traumatiserade flyktingar*. Lund: Studentlitteratur.
- Kihlberg, M. (2006, augusti 8). Allt fler på flykt från södra Libanon. Hämtad 20 september 2008 från <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=912124>.
- Kihlberg, M. (2007, mars 1). Iraks barn - en förlorad generation?. Hämtad 17 oktober 2008 från <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?Artikel=1231522>.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lazarus, R. S. (1999). *Stress and emotion: a new synthesis*. London: Free Association Books.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lindencrona, F., Ekblad, S., & Hauff, E. (2008). Mental health of recently resettled refugees from the middle east in sweden: The impact of pre-resettlement trauma, resettlement stress and capacity to handle stress. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 43(2), 121-131. doi:10.1007/s00127-007-0280-2.
- Lundequist, B. (1995). Trauma, reparation och hopp. I R. Rennerfelt (Red.), *Barn krig psykoterapi*. (ss. 13-41). Stockholm: Rädda Barnens Förlag.
- Löwén, Å. (2006). *Asylexistensens villkor: Resurser och problem i meningsskapande hos asylsökande barn i Sverige*. Doktorsavhandling. Uppsala Universitet, Teologiska institutionen.
- Lööf, L. (1995) Terapeutiskt arbete med barn. I R. Rennerfelt (Red), *Barn krig psykoterapi*. (ss. 43-67). Stockholm: Rädda Barnens Förlag.
- Maegusuku-Hewett, T., Dunkerley, D., Scourfield, J., & Smalley, N. (2007). Refugee children in wales: Coping and adaption in the face of adversity. *Children & Society*, 21(4), 309-321. doi:10.1111/j.1099-0860.2007.00102.x.
- Migrationsverket (2007). *Asylsökande till Sverige under 1984-2007*. Hämtad 14 oktober 2008 från <http://www.migrationsverket.se/pdf/ffiler/statistik/tabs2.pdf>.

- Migrationsverket (i.d.a). *Ord och begrepp*. Hämtad 15 november 2008 från <http://www.migrationsverket.se>.
- Migrationsverket (i.d.b). *Kort om migration 2007*. Hämtad 15 november 2008 från http://www.migrationsverket.se/infomaterial/om_verket/statistik/kort_om_migration.pdf.
- Miller, K. E., Worthington, G. J., Muzurovic, J., Tipping, S., & Goldman, A. (2002). Bosnian refugees and the stressors of exile: A narrative study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72(3), 341-354. doi:10.1037/0002-9432.72.3.341.
- Nestler, Z. (2007). *Barn och migration. Utvärdering av projekt riktade till barn och ungdomar med flykt- och invandrarbakgrund*. Hämtad 17 september 2008 från <http://www.arvsfonden.se/upload/pdfdokument/Rapport%20Barn%20och%20migration.pdf>.
- Nestler, Z. & Penalosa, C. (2006). *Att slåss för livet. Psykosociala bedömningar av barn i asylsökande familjer*. Stockholm: Barn- och ungdomspsykiatri, Stockholm läns landsting.
- Fries, H. (1982) Katastrof- och krispsykiatri. I U. Otto (Red.), *Katastrof- och försvarspsykiatri*. (ss. 181-209). Lund: Studentlitteratur.
- Ricœur, P. (1988). *Time and Narrative: vol III*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Socialstyrelsen (2000). *Medicinskt omhändertagande av asylsökande barn i hälso- och sjukvård*. Hämtad 14 oktober, 2008 från <http://www.sos.se/FULLTEXT/0077-008/0077-008.htm>.
- Sourander, A. (2003). Refugee families during asylum seeking. *Nordic Journal of Psychiatry*, 57(3), 203-207. doi:10.1080/08039480310001364.
- Unicef (2006). Barn på flykt. Hämtad 15 november 2008 från http://www.unicef.se/media/pdf/faktablad.barn_p_flykt.pdf.
- Unicef (2008). Barn i Krig. Hämtad 15 november 2008 från <http://www.unicef.se/om-unicef/fakta-om-unicef-och-barns-rattigheter/fakta-om-barns-rattigheter/barn-i-krig>.
- Utrikesdepartementet (2008a). *Libanon*. Hämtad 14 oktober 2008 från <http://www.regeringen.se/sb/d/2688/a/61503>.
- Utrikesdepartementet (2008b). *Reseinformation Libanon*. Hämtad 17 oktober 2008 från http://www.swedenabroad.com/Page___40132.aspx.
- Utrikesdepartementet (2008c). *Irak*. Hämtad 14 oktober 2008 från

<http://www.regeringen.se/sb/d/4250>.

Utrikesdepartementet (2008d). *Reseinformation Irak*. Hämtad 14 oktober 2008 från

http://www.swedenabroad.com/Page___65776.aspx.

Willig, C. (2001). *Introducing qualitative research in psychology: Adventures in theory and method*. Buckingham: Open university Press.

Yardley, L. (2000). Dilemmas in qualitative health research. *Psychology & Health. Special Issue: Methods and Models in Health Psychology, 15(2)*, 215-228.

Øvreeide, H. (2003). *Yrkesetik i psykologiskt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

INTERVJUGUIDE

Introduktion

Presentation

Berätta om syfte/upplägg med intervjun

Tystnadsplikt, valfrihet

- Tack för att du kom
- Ska bli roligt att prata med dig
- Vi är ...
- Vi vill lära oss mer om hur barn som du har det
- Vi har många frågor, men du behöver bara svara på det du vill/känner för, och du kan berätta vad du vill
- Vi har tystnadsplikt och kommer inte berätta något om det du säger till oss för någon annan, om du själv inte gärna vill att vi ska göra det
- Anonymitet

Då

Minnen

Hur livet såg ut i hemlandet

Flykten

Bästa/Sämsta

- Var kommer du ifrån?
- Vi vet inte så mycket om X, kan du berätta lite om X och hur det är att bo där?
- Minns du mycket från X? Vad minns du?
- Var/hur /med vilka bodde du?
- När lämnade ni X?
- Varför flyttade ni därifrån?
- Hur gick det till när ni flyttade/lämnade X?
- Vart åkte ni då?
- Tänker du på X?
- Vad tänker du på då?
- Vad var/är det bästa med X?
- Vad var det som var bra med det?
- Hur känns det när du tänker på det nu? Saknar du det?

Nu

Livet i Sverige

Familjen

Bästa/Sämsta

- Vad var det sämsta/värsta med X?
- Vad var det som var dåligt med det?
- Vad tänkte/kände/gjorde du då?
- Hur kändes det/hur mår du då?
- Vad gör du när du mår så?

- Hur länge har du varit i Sverige?
- Hur var det att komma till Sverige?
- Asyl/PUT?
- Varför är du här?
- Var/hur/med vilka bor du?
- Vad brukar du göra på dagarna?
- Kompisar? Vad brukar ni leka?
- Hur är det i skolan?
- Språket?
- Hur har din familj det? (föräldrar, syskon)
- Vad är det bästa med Sverige?
- Vad är det som är bra med det?
- Vad är det sämsta/värsta med Sverige?
- Vad är det som är dåligt med det?
- Finns det något som får dig att må dåligt?
- Oro? Rädd?
- Mardrömmar? Om vad?
- Tänker du mycket på det du varit med om?
- Har du tankar du inte kan sluta tänka på?
- Pratar du med någon om det du varit med om? (föräldrar, annan) Hur känns det?
- Finns det något annat du gör när du mår dåligt?
- Vad tänker/känner du då?
- Vad gör du när du känner så/tänker på det?

Framtid

Oro för

Tror ska hända

Vill ska hända

Framtidsyrke

- Vad var det sämsta/värsta med X?
- Vad var det som var dåligt med det?
- Vad tänkte/kände/gjorde du då?
- Hur kändes det/hur mår du då?
- Vad gör du när du mår så?

- Om du kunde välja, var skulle du vilja bo i framtiden? Varför?
- Vad tänker du om framtiden?
- Oroar du dig? För vad?
- Vad tror du kommer hända i framtiden?
- Vad skulle du vilja hända i framtiden?
- Vad vill du arbeta med/bli när du blir stor/vuxen?

Avslutning

- Hur har det känts att prata om det här? Vad tyckte du?
- Finns det saker vi inte pratat om som du skulle vilja berätta om?
- Skulle du vilja prata med någon om det du har berättat för oss om
- Vi finns kvar här hela veckan om det är något du undrar över

- Tack!

